

ՄԱՍԵԱՅԱՂԱԿՆԻ

ԾԻԱԾԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿԵՆՑԱՂՕԳՈՒՏ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԻԻ ԺԲ. — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ — 1860.

ԹԷՈՂՈՍԻԱ

ԻՏՊԱՐԱՆԻ ԽԱԼԻՊԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻՆ.

ԱԳՈՒԼԻՍ.

արևիկանց Մելքոն. * (1)
ամսական Պօղոս.
լանան Գասպար.
ձայնաց Վասիլ.
շնագարեանց Շանազար.
վանանց Մարտոս.
Բ-Մկրտչեան Աւետիս.
Բ-Մկրտչեան Գրիտապօր.

ԱԳՔԻՐԱՆ.

տուածաորեան Մելքոն *
(2 օրինակ).
տուածաորեան Մերօն. *
Արքան Մանուկ.

ԱՃՏԻՐԻԱՆ.

դարարեանց Գրիգոր. *
լվազեանց Սարգիս.
արիզեանց Աղեքսանդր.
շամաղեանց Գրիգոր.
ոչայեանց Սարգիս.
սգաղեանց Գրիգոր.
վեհեանց Բաղդասար. *
լուխանեանց Գարրիկ.
կեղեանց Մկրտիչ.
նուժեանց Ստեփանոս.
շարքեանց Միքայել.
չխարեանց Յովնանեկ.
բզկեանց Մկրտում.
դրիսեան Խաչատուր. *
դրբակեանց Մարտոս.
առիկեանց Վասիլ.
ուրբեանց Անդրան.
ուրբեանց Յակօր.

ԱՍԼՅԻԱ.

չնաւորեան Յարութիւն.
ուսանեան Յովնանեկ Բ.
տուածաորեան Կրնեսիոս.
լիզորեան Գրիգոր Բ.
սոալլանեան Յովնանեկ.
զեւորակ Ռուսումար. Հայոց.
ձմառունեանց Մարտիրոս Բ.
ուրախեանց Կարապետ.
վերջանեան Յակօր.
արութիւնեան Յովնանեկ.
դոսեան Սարգիս.
տուղեանց Յովնանեկ.
ուրեանց Յակօր Աւագ Բ.
արդանեանց Մանուտի Վարդան.

ԱՄԱՍԻԱ.

ուլոյլեան Նիկողայոս.
եմիլոյլեան Յովնան.

ԱՍԱՆՊԵԿ.

Բ-Կարապետեան Մկրտիչ.

ԱՍՊԱՀԱՆ.

սղեոս Սրբազան Արքեպիսկոպոս,
Առաջնորդ Հայոց Պարսկաստանի եւ Հնդկաստանի. *

ԱՆՁԱԿ (Նշխարներուցոյիս).

լարեանց Աւետիք. *
պապովիտեանց Աւետիք Սիմոնեան.
ճրուղեանց Միքայել Արսենեան
զգաղեանց Սովսեւ - Էկ Տեր-
Յակօրեան.
ուսուական Գպոց Նիխարե-
րուցոյոյ.
սգարեանց Լազար.
կիք-Յախիճանեանց Սուլբան-
Քլկ.

Մեկիք-Բայանրարեանց Յովնան-
նեկ.
Տեր-Ներսեսեանց Ներսես. *

ԳՐԻՔՈՐՈՒՊՈՒԼԻՍ.

Մերձանեան Կարապետ Բ. *
Մոժեան Ստեփան. *
Շահինեան Գառիք Բ. *
Սամուէլեան Խաչատուր Բ. *
Բեռեան Մկրտիչ. * *

ԵԱՇ.

Գալստեան Յովնանեկ.
Գարազաշեան Խաչերես Բամի-
նար.

Կրանիտեանց Եսայի Սփազար.
Կրանիտեանց Ստեփան.
Սարգսեան Մկրտիչ.
Փոփովիչ Գրիգոր Մեռեմիելեր.

ԵՏՈՒ.

Շողապրոնեանց Յարութիւն. *

ԵՐԵՒԱՆ.

Արամիլիքեանց Սահակ Խչեան.
Աղամայեանց Աղամայ.
Աղամայեանց Դանիւմեան.
Անդրեանեանց (Խոր-Պայազիս).
Բարիեանց Յարութիւն.
Բաստամեանց Միրիան.
Կեղամեան Արսէն Սուլբան.
Երիզազարեան Գառիք.
Քաղանտեանց Սողոմոն.
Կեղամեան Արսէն Սուլբան.
Մարտիչեանց Յովսէփ.
Մեկիք-Մուրատեանց Կեորզ.
Յովակիմեանց Աւետիք.
Շահխարունեանց Յոնան Սուլ-
բան.

Հայապեանց Յովնանեկ.
Սմբատեանց Սեբովիչ.
Ստեփանոս Սրբազան Արքեպի-
սկոպոս եւ Յաջորդ.
Տեր-Հարարեանց Հաքարիս. *
Տիգրանեանց Մկրտիչ.
Գայապեանց Յակօր.

ԵՐՈՒՍԱԼԻՄ.

Քանգարան Աերժանութեան.

ԵՊԱՏՈՐԻԱ (ԿԷՉԼԷԿ).

Խանձեան Յովնանեկ.
Մուրատեան Միքայել. *
Պուստաղեան Ռաֆայել.
Սէֆերեան Յակօր.

ԷԼՅՎԱ.

Ալամերտեանց Մեկիք - Յովնան-
նեկ - Քէկ.
Քարիան Սուրբավեանց Եւստա-
րեոս. *
Յակիրեանեանց. *

ԷՄԻՈՆԻԱ.

Ազգային Հոգաբարձուք (5 օրի-
նակը).
Եուսուիտեան Յովսէփ չէլեպի.
Կոստանդեան Գալուստ.
Պարազարեան Դուլաս.
Պարտիզպանեան Գրիգոր.

Ս. ԷՉՄԻԱՆԻՆ.

Աղափիրեան Գրիգոր Վ. *
Քաղինտեան Սուրբաս. *

ԷՕՏԷՄԻՆ.

Լուսաւորչեան Ազգային Գպոց.

ԹԱՅԳԱՆ.

Ճողովարան Վանառակեանց.

ԹԷՄՐՈՒԲ.

Աւստաւորեանց Սարգիս. *

ԹԷՈՒՆՍԻԱ.

Արամանեան Բարսեղ. *
Ալեանազեան Աղեքսանդր. *
Ալեանազեան Յովնանեկ.
Ալեանազեան Պետրոս. *
Ալեանազեան Սարգիս. *
Ալբունեան Մանուկ. *
Ալբունեան Յովսէփ. *
Ալբունեան Կարապետ. *
Ալբունեան Համբարձում. *
Ալբունեան Գրիգոր. *
Ալբունեան Յովնանեկ. *
Ալբունեան Գրիգոր. *
Քորոսեան Յովնանեկ.
Քօփձեան Նանապետ. *
Խիկիձեան Համբարձում. *
Խալիպեան Ռուսումար. Հայոց.
Խարամբայեան Հ. Յովսէփ.
Մազերով Աղեքսանդր. *
Մակազեան Գրիգոր. *
Մոժեան Մերկեան. *
Չեմպերձեան Վարդերես.
Պազապեան Խաչատուր. *
Պազապեան Յովնանեկ.
Պայեան Սարգիս.
Պապիեան Յարութիւն.
Պուլղուրեան Յարութիւն. *
Պուլղուրեան Մկրտիչ. *
Սերգիսեան Աղեքսանդր. *
Սուլպաշեան Սերկեան.
Սուլպաշեան Յովակիմ.
Տեր-Արամանեան Յովնանեկ. *
Տեր-Գառիսեան Մարտիրոս Բ. *

ԽԱՐԱՍՈՒ.

Գարազաշեան Խաչատուր. *
Հիւնայեան Գրիգոր.
Էմիրձեան Պետրոս Բ.
Քումանեան Աղեքսանդր. *
Քումանեան Աւետիք.
Ճուլարեան Հ. Սիմոն. *
Մազլիքեան Պօղոս.
Մեռիկեան Մինաս.
Միքայեան Գալուստ.
Միքայեան Մելքոն. *
Մուրատեան Յարութիւն. *
Շահիպեան Մկրտիչ.
Շահիքրտեան Գառիք Բ.
Հարիմեան Յակօրձեան.
Պարոնեան Խաչուկ.
Պարոնեան Յովսէփ. *
Պէլիքեան Գրիգոր.
Պիլինեան Կարապետ. *
Սեկիմեան Յովակիմ. *
Տաւուտեան Գառիք.
Տեօյլերեան Քորոս.
Տիւրիձեան Եսայի. *
Քեչիկեան Խաչուկ.
Քեչիկեան Միքայել. *
Քիսպոյլեան Սարգիս եւ Խաչուկ. *

ԿԱՏԱՐԻՈՏԱՐ.

Խոճեանց Մկրտիչ. *

ԿԵՐԶ.

Երիզովիտեան Գազարոս. *
Էրժնձեան Գարրիկ.
Գալատուրեան Ստեփան.
Հայաձեան Սարգիս.
Հեքիմեանց Սարգիս.
Մերկեանեան Յովնանեկ. *
Յարութիւնեան Կեորզ.
Փշեքարեան Գարրիկ. *

ԿԷՈՒԿԵՆՍԻ.

Խօճայեանց Պաղտասար.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈՒԼԻՍ.

Ազարեան Կարապետ.
Ալեանազեան Խաչիկ.
Ալբունեան Տիգրիկ Էֆենտի.
Ալիշանեան Սերովքե.
Աղարսեան Մկրտիչ.
Աղայեան Բ. Դրբմցի.
Ամիրազեանց Յովնանեկ.
Ալվատեան Յովնանեկ.
Ալնանեան Մկրտիչ.
Կեորզ Սրբազան Պատրիարք.
Գառիսեան Սարգիս.
Եկուտեան Եղարք.
Երանեան Մանուկ. *
Էլիկիւզեան Սարգիս. *
Էնթերցասիրաց Ընկերութիւն.
Քորոսեան Գրիգոր.
Խիստապաշեան Ասալոս.
Իսկուտեանց Մելքոն. *
Իսրայիլեան Կարապետ.
Խորասանձեան Կեորզ.
Խորասանձեան Պետրոս.
Կէլիկեան Փիլիպպոս.
Համբարձումեան Յովնանեկ.
Հիսաղեան Սարգիս.
Ճանազեան Մարիցա օրիորդ. *
Ճեզայիլեան Մկրտիչ.
Ճեզայիլեան Սրբուհի աղիկե. *
Ճիզմեան Միքայել.
Մարտիրեան Յարութիւն (2 օր).
Միսաքեան ձիվան.
Մկրեան Յովնանեկ.
Մոժեան Մկրտիչ.
Մուրատեան Յարութիւն.
Մաթր Համի.
Յակարոս Նայելիկ Ս. Պատրիարք.
Յովնանեկ Ս. Պատրիարք Երու-
սաղեմի.
Նորատունկեան Գրիգոր.
Նորատունկեան Յակօր.
Նորատունկեան Միմոնիկ.
Նորիկեան Համի Նշան.
Շահապեան Չեոր.
Շեպեանց Փիլիպպոս.
Ռուսումարեան Մար Սեղեմեոյ.
Չամուրձեան Յովնանեկ.
Պաղտասար Գրամաձառ (2 օր).
Պարտիզպանեան Խաչուկ.
Պէլազեան Սերովքե.
Պէլիքեան Յակօր.
Պոչնարեան Սարգիս.
Սահակեան (Ս.) Ընկերութիւն. *
Սարիմեան Սարիմ.
Սրվանեան Յարութիւն.
Սինանեան Գրիգոր.
Ստամպոլեան Յարութիւն.
Վարդանեան Յովսէփ Փաշա.
Փանոսեան Կարապետ.
Փափազեան Պետրոս.
Փեշարմուշեան Սահակ.
Փիշմիլեան Սովսէփ.
Փուլիքեան Աղեքսանդր.
Փայիպեան Նշան. *
Քեանեան Վիլիկե.
Քիլեձեան Մկրտիչ.
Ֆրեձեան Սկրտիչ.
Օտեան Պօղոս.
Ֆրեձեան Արաման.

ԿՈՐԻ.

Տեր-Ստեփանեան Վասիլ. *

ՀԻՆ ԽԻՄ.

Քաղեանեան Կարապետ Բ.
Ճողովարդեան Գպոց.

(1) Աստղանիշ ունեցողները նշան են՝ որ զրուած են նայերեն եւ ռուսերէն ու գաղղիարէն մասանց միանգամայն :

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ե Ի

Մ Ի Ա Մ Ա Ն Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

Լ Ս Ա Ր Ա Ն Կ Ե Ն Յ Ա Ղ Օ Գ Ո Ւ Տ Գ Ի Տ Ե Լ Ե Ա Յ

ԲԱՅԵԱԼ ԻՔԷՆՊՈՍԻԱ ԻՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 13.

Թէոդոսիոյ հայկազն ժողովրդեանը մէջ ուսումնասիրութեան օրէ օր աւելնալուն մէկ նոր պատճառ եւ ապացոյց մը եղաւ՝ նոյեմբերի 15-ին *Կենցաղօգոյս գիտէկաց Լասրանին* բացուիլը:

Շատին յայտնի էր արդէն թէ Տէրութիւնը որքան եռանդով ետեւէ է այս միջոցներուս, եւ ինչպէս կաշխատի իւր ժողովրդոցը մէջ գրել կարգալը եւ հարկաւոր ու օգտակար ուսմանց սկզբունքները տարածելու: Այս բանիս համար մինչեւ ցայժմ բացուած դպրոցներով զոն չեղաւ, հրաման հանեց որ այսուհետեւ ո՛վ որ ուզէ կարող լինի բանալ ժողովրդեան մէջ սկզբնական ուսմունքները տարածելու դպրոցներ, մանաւանդ *սօնական զրպարոց* բուռածները, որ Եւրոպայի ուրիշ շատ կողմերը արդէն կգտնուին, ու մեծամեծ օգուտներ կբերեն. այսինքն այնպիսի դպրատուններ՝ ուր հասարակ ժողովրդեան մէջէն

կարգալ գրել եւ ուրիշ խիստ հարկաւոր տեղեկութիւններ չգիտցողները կերթան կիրակի օրերը դաս կառնուն ձրի:

Վիճակիս Առաջնորդը իւր պաշտօնին սկրտած ժամանակէն՝ ինչպէս որ մեծ փոյթ ունեցաւ մեր ազգին մէջ դպրոցներ բանալու տղայոց համար, այսպէս ալ կբաղձար որ մեծահասակ ժողովուրդն ալ կարող լինի իրեն տարիքին ու հասկըցողութեանը յարմար կերպով մը հարկաւոր եւ օգտակար տեղեկութիւններ առնուլ՝ ընտանեկան ու պարզ ոճով. միանգամայն՝ մեծահասակ էրիկմարդկանց մէջէն կարգալ գրել ու թուաբանական պարզ հաշիւներն ընել չգիտցողները այս բաները սովորին: Խորհրդակցեցաւ ժողովրդեան բարեպաշտ եւ ազգասէր անձանց մէկբանիին հետ, տեսաւ որ նորա ալ իրեն պէս փափաքող են այսպիսի ազգային բարեգործութեան. սիրտ ըրաւ ծանուցում ընելու եկեղեցւոյ մէջ նոյեմ-

բերի 5-ին, յորդորելով ժողովուրդը որ գործակից լինին իրեն այս ազգասիրական նոր ջանքին, եւ տպագրութեամբ հրատարակեց հետագայ յայտարարութիւնը:

«*Լսարան կենցաղօգոս գիտելաց, իԹհոդոսիս:*

«Քաղաքիս մէջ ազգային Լսարան մը պիտի բացուի կենցաղօգուտ գիտելաց, այսինքն ժողովարան մը՝ յորում դասախօսութեան կերպով բացատրութիւններ լինին ամէն մարդու հարկաւոր եւ օգտակար գիտելիքներու վրայ, զիւրիմաց լէզուով ու ժողովրդեան հասկըցողութեանը յարմար ոճով:

«Այս Լսարանին տեղն է առ այժմ Խալիպեան Ոսումնարանին մեծ դահլիճը:

«Դասախօսութիւնները պիտի լինին ամէն կիրակի իրիկուն ժամը վեց ու կեսէն մինչեւ ինը:— Կարդալ գրել, եւ Թուաբանութեան ու Հաշուեկալութեան սկզբունք սովորիլ կամեցողները մէկ ժամ առաջ պիտի ժողովին ու առանձին դաս առնուն Գ. Խորէն Վարդապետէն:

«Ամէն հայազգի կամ հայերէն գիտցողը, թէ էրիկմարդ եւ թէ կնիկմարդ, կարող է գալ Լսարան եւ դասերը մտիկ ընել:

«Լսարանին դասախօսութիւնները ձրի են:

«Դաս լսողներուն պարտքն է հանգարտ կենալ, եւ խօսակցութիւն չընել:— Իւրաքանչիւր դասէն ետքը տասը վայրկեան կամ մէկ քառորդ միջոց կտրուի. այն միջոցին՝ եթէ մէկը տարակոյս մը ունենայ լսածներուն վրայ, կարող է հարցընել ուրիշներուն կամ դասատուին, եւ պատասխան ընդունիլ:

«Լսարանին մէջ լինելու գլխաւոր դասախօսութեանց նիւթերն ասոնք են.

ՊՍՏՄՈՒԹԻԻՆ Ս. ԳՐԱՅ, զոր պիտի դասախօսէ Գերապատիւ Առաջնորդը.

ԱՇԽԱՐՀԱՊՍՏՄՈՒԹԻԻՆ, զոր պիտի դասախօսէ Գեր. Խորէն Վարդապետը:

«Առաջնոյն հետ դասախօսութիւն պիտի լինի նաեւ Մտավարժութեան, այսինքն մարդուս մտաւոր ու բարոյական կրթութեանը վրայ. իսկ երկրորդին՝ այսինքն Աշխարհապատմութեան մէջ պիտի բովանդակուին Սկզբունք Աստղաբաշխութեան, Աշխարհագրութեան, Պատմութեան (նին եւ նոր ազգաց), Բնական Պատմութեան, Բնագիտութեան, Բնալուծութեան, Տրնտեսական եւ Արուեստական գիտելիք, եւ ուրիշ ամէն մարդու հարկաւոր եւ օգտակար տեղեկութիւններ, զուարճալի ու զիւրիմաց ոճով մը խառնած: Պէտք եղած գործիք, պատկերք, աշխարհացոյցք, ամէնն ալ ըստ ժամանակին իգործ պիտի դրուին ունկնդրաց առջեւը:

«Լսարանին դասախօսութիւնները կսկըսին նոյեմբեր ամսոյ 15-ին, կիրակի օրը, եւ անընդհատ կշարունակեն մինչեւ զատիկ, դուրս հանելով միայն յունուարի 1-ը, որ է Կաղանդի օրը, փետրուարի 26-ը, եւ մարտի 5-ը, որ է Բուն բարեկենդանին օրը:»

Այս յայտարարութիւնը աւետաւոր լուրի մը պէս տարածուեցաւ բոլոր ժողովրդեան մէջ, եւ ամէն մարդ ալ անհամբեր կերպով կսպասէր նոյեմբերի 15-ի կիրակին որ երթայ ինքն ալ գտնուի Լսարանին մէջ: Յիրաւի ալ այն կիրակին իրիկուն ժամը 6 ու կեսին Խալիպեան Ոսումնարանին մեծ դահլիճը երկու հարիւր հոգիէն աւելի ունկնդիր ժողովուցաւ, որոց մէջ քառասունի չափ ալ կանայք կային՝ իրենց համար պատրաստուած տեղը:

Գ. Առաջնորդը ելաւ աթոռը, եւ դասախօսութիւնը սկսելէն առաջ հետագայ խօսքերն ըսաւ ժողովականաց.

«Զարմանալի եւ գեղեցիկ տեսարան: Հարիւրաւոր անձինք, մեծ ու պզտիկ, արք եւ կանայք, այսպէս սիրով եկաք ժողովեցաք ուրեմն այս տեղս՝ հոգւոյ եւ մարմնոյ օգտակար եւ զուարճալի տեղեկութիւններ լսելու: Մեր էինք այս հրաւիրանքը ձեզի ընողները, ու մեր եմք առջի զարմացողներն որ այսքան յօծարութեամբ մտիկ ըրիք մեր ձայնին ու հոս ժողովեցաք՝ մեր կարծածէն աւելի բազմութեամբ: Շնորհակալ եմք, պատուական ժողովականք, որ այս ձեր յօծարամիտ ունկնդրութեամբը այսօրուրեւէ կփարատէք այն ծածուկ վախն որ ունէինք մեր սրտին մէջ, թէ մի գուցէ մեր ձայնը տգիտութեան խաւարին անմարդի անապատներուն մէջ ցրուի կորսուի, կամ թէ ալէկոծեալ ծովին եզերքը կանչուըռտողի ձայնին պէս քամիին ու ալիքներուն մատնուի եւ լսող ամենեւին չունենայ: Փնռք Աստուծոյ, եւ շնորհակալութիւն ձեզի, որ այս մեր վախը այսօրուրեւէ փարատեցիք: Կմնայ ուրեմն որ մեր ալ ձեր գեղեցիկ փափաքանացը համեմատ՝ աւելի եռանդով ձեռք զարնեմք այս մեր նոր ու ծանր աշխատանքին: Այո, նոր ու ծանր աշխատանք է այս մեր ձեռք զարկածը, ոչ թէ անոր համար որ իբր թէ առաջին անգամն է որ ուրիշներուն բան սովբեցընելու աշխատանքին ձեռք կզարնեմք, — վասն զի մեր ճակատին գիրն եղած է (այսպէս ըսեմ) երեսուն տարիէ իվեր դասախօսութեան աշխատանքով սիրտ ու ձայն մաշեցընել՝ ուրիշներուն բան սովբեցընելու, — եւ ոչ անոր համար որ իբր թէ սովբեցընելու

բաներնիս ըստ ինքեան չհասկըցուելու կամ դժար հասկըցուելու բաներ են. ոչ. հապա միայն անոր համար նոր ու ծանր՝ որ կուզեմք *walken կարգի՝ walken swarjի՝ walken wasիանի* մարդուն ալ հասկըցողութեանը յարմար կերպով ընել այս մեր դասախօսութիւնները, ինչպէս որ տպագրեալ Ֆայտարարութեանը մէջ տեսաք: Շիտակն ըսելով, մեզի աւելի դիւրին եւ աւելի թեթեւ կհամարիմք այնպիսի ժողովականներու առջեւ խօսիլ ուսումնական նիւթոց վրայ որ արդէն ուսեալ եւ կրթեալ են՝ քան թէ անոնց առջեւ որ ուսումնական լեզուն անգամ իրենց համար նոր սովբելու խրթին եւ դժուարին բան մի է: Եւ կարծեմ թէ դուք ալ իրաւունք կուտաք այս խօսքիս:

«Սակայն որ բանին մէջն որ փափաք ու ջանացողութիւն կայ, ոչ ապաքէն ամէն դժուարութիւն հոնտեղը կդիւրանայ. որ բանին մէջ որ եռանդ կայ, ոչ ապաքէն հոն ամէն ծանրութիւն կթեթեւայ: Եթէ դուք, պատուական ժողովականք, այդքան փափաք կցուցընէք գործով, եւ ոչ թէ միայն խօսքով, ոչ գիշերուան մթութիւնը կնայիք եւ ոչ եղանակին գէշութիւնը, պէտք է հաւատամք որ ձեր ուրիշ քաշելու դժուարութիւններն ալ աչքերուդ ծանր պիտի չշերտնան: Այս տեսելով՝ որքան պիտի աճի եւ աւելնայ նաեւ մեր եռանդը, եւ անով որչափ պիտի թեթեւայ մեզի այս աշխատանքին ծանրութիւնը: Եթէ ձեր կողմէն ջանքն ու փափաքը, մեր կողմէն ալ եռանդն ու քաջալերութիւնը չպակսին, տարակոյս չունենամք, պատուական ժողովականք, որ Աստուծոյ օրհնութիւնը այս մեր բարի՝ գովելի եւ օգտակար ձեռնարկութեան վրայ է, ուստի պէտք է որ յաջողի եւ առաջ երթայ:

«Միայն այս խնդրեմք յԱստուծոյ՝ բարեխօսութեամբ սրբոց հեշտակաց եւ հրեշտակապետաց, որ հալածական տանի ու միշտ հեռու պահէ այս մեր ժողովարանէս՝ սուրբ խաչին ամենայաղթ նշանովը՝ մեր ազգին ամէն աղէկութիւններուն հակառակող աներեւոյթ գազանը, որ է *նախանձն ու չարախօսութիւնը, ծուրարիւնն ու արհամարհութիւնը, եւ չթողու* որ այս իրեն օրհնած եւ սուրբ աջովը տնայած փոքրիկ նոր պարտէզը աւրուի փձանայ ապականի: Ըսեմք միաբան՝ այսօրուրնէ սկսելով, «Հալածեալ իմէնչ Տէր նշանաւ խաչի «քո զընդդիմանաւս եւ զաներեւոյթ գազանն, եւ «մի տար յապականութիւն զքո ժառանգու-

«թիւնս. այլ կեցո զժողովուրդս քո եւ օրհնեալ «գժառանգութիւնս քո:» — Եղբարք, Աստուած մեր մէջն է ու մեզի հետ է այս բարի գործոյս մէջ ալ՝ իբրեւ հովիւ քաջ. հրեշտակները մեր քովն են՝ իբրեւ պաշտօնեայք Աստուծոյ, պահապանք ու բարեկամք ազգի մարդկան, եւ երանաշնորհ նախնիքն մեր Սահակ եւ Մեսրոպ, Խորենացին եւ Եղիշէ, Նարեկացին եւ Շնորհալի, եւ ամենայն Հարք եւ Վարդապետք Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցոյ եւ պաշտպանք ազգիս մերոյ բարեխօս են անտարակոյս մեր գործոյն յաջողութեանը համար, եւ կրտսն առ Աստուած. «Հովիւ քաջ, հովիւ «բարի եւ յաւիտեական, նայեաց եւ այց ա- «բա բանաւոր հօտի քո, զոր ժողովեցեր առ «քեզ զթութեամբ քով. զամենեստան օրհնեալ, «զամենեստան իմաստնացո, զամենեստան լու- «սաւորեալ, եւ ամենեցուն պարգեւեալ զերկ- «նից արքայութիւնդ:»

«Քաջալերութիւնք, սիրտ առնեմք ուրեմն մեր ալ, եւ սկսիմք այս մեր ձեռնարկութիւնը զը- «ւարթութեամբ առաջ տանիլ, ոչ կորստական շահասիրութեամբ, եւ ոչ ունայն պատուասիրութեամբ, այլ միայն իփառս Աստուծոյ եւ ի- «յառաջադիմութիւն ազգիս մերոյ:»

Այս ընդհանուր յառաջաբանէն ետեւ Առաջ- «նորդը սկսաւ իւր դասախօսութիւնը Աստուածաշունչ սուրբ գրոց պատմութեանէն, ջանա- «լով ըստ կարի պարզ եւ դիւրիմաց ընել իրեն զրուցուածքը եւ Խրիմու Հայոց ժողովրդական լեզուին յարմարցընել:

Երբոր վերջացուց նա իւր դասը, եւ մէկ քառորդի չափ ատեն տրուեցաւ ժողովականաց հանգչելու եւ խօսակցութիւն ընելու, Գեր. Խորէն Վարդապետը սկսաւ իւր դասախօսութիւնը Աշխարհապատմութեան վրայ. եւ այն առաջին դասովը հասկըցուց ուսումնական Աշ- «խարհագրութեան ընդհանուր սկզբունքները, այսինքն տիեզերաց գրութիւնը, արեգական դիրքը, աստեղաց եւ մոլորակաց ընդհանուր յատկութիւնքը, անոնց շարժումքը, խաւար- «մունքը, եւ այլն, երկրագնտին ու երկնագնտին վրայ ալ ցուցուց պէտք եղած կտորները:

Թէ նոյն իրիկուեր եւ թէ յաջորդ օրերը մեծապէս գոհ երեւցան ժողովականք այն ա- «ռաջին երկու դասախօսութեանց վրայ, եւ կը- «յուսացուի թէ հետզհետէ իրենց թիւը պիտի աւելնայ եւ ուշադրութիւնը պիտի սաստկա- «նայ, որով եւ գովելի գործոյն օգուտները շու- «տով պիտի տեսնուին:

Ք Ր Ե Մ Լ Ի Պ Ա Լ Ա Տ Ը

Ռուսաց տերութեան հին մայրաքաղաքին՝ այսինքն Մոսքուայի առաջին եւ գլխաւոր պարծանքն ու զարդարանքը Քրեմլ ըսուած միջնաբերդն է՝ իրեն մէջի կայսերական պալատովն ու եկեղեցիներովը: Ասոր մէկ տեսքն է այս տեղ դրուած պատկերին ցուցուցածը:

Քրեմլին այժմու տեղը առաջին անգամ փայտէ ցցապատնէշով (մէթերիզով) պատեր է 1500-ին Գանիէլ Ալէքսանտրովիչ իշխանը. յետոյ Գեմեար Տոնսքոյ եւ ուրիշ իշխաններն ու թագաւորները քարէ շինեցին, հետ գնեաւ ալ նորոգեցին եւ աւելի ամրցուցին ու զարդարեցին:

Հինգ գլխաւոր դռներ ունի Քրեմլը, եւ Սիմսիս Վարարն ըսուած դրանը վրայ դրուած է Մեծին Պետրոսի Հոլանտայէն բերել տուած մեծ ժամացոյցը:

Քրեմլի հոյակապ հրապարակին ձախակողմըն է Կոստանդիանոսի եւ Հեղինեայ եկեղեցին, որ 1692-ին շինուած է: Մէկ կողմը կանգնուած է հին արքեպիսկոպոսարանը, որ յետոյ նորոգուեցաւ ու ըսուեցաւ Նիկողայոսեան Պալատ. այս պալատան մէջ ծնաւ 1818-ին այժմու Վեչափա Կասթը:

Հին Պալատարանն այս հրապարակին վերայ է՝ զոր կանգներ է Նիկոն պատրիարքը 1655-ին: Այս շինուածքին աւանդատունը անուանի է մէջի պատուական հնութիւններովն ու հարստութեամբը: Հնութիւններուն մէջ նշանաւոր են քանի մը նախնի ռուս պատրիարքաց թագերն ու շուրջառները, եւ մանաւանդ այն պատուական եմիփորոնը՝ որ կըսեն թէ սրբոյն Նիկողայոսի գմիւռնացոյ սքանչելագործ հայրապետին եմիփորոնն է: Երեւելի է նաեւ այն գաւազանը որ Պարսից Շահաբաս թագաւորը ընծայած է Նիկոն պատրիարքին: Իսկ պատրիարքարանի գրատանը մէջ կան շատ հին ձեռագիրներ՝ որ Ռուսաց պատմութեանը համար մեծապէս պիտանի են:

Զինուց Պալատը (оружейная палата) Եւրոպայի խիստ նշանաւոր թանգարաններէն մէկն է: Կըսեն թէ այս պալատը շինուած է Պորիս Կո-

տունովին տանը տեղւոյն վրայ. բայց մէջի հնութիւնները շատ աւելի զարմանալի ու պատուական են:

Մեր այս անգամ բուն թանգարան (музей) ըսուած մասին մէջի հարստութեանցը մէկքանին միայն յիշեմք համառօտիւ: Նախ երեւելի են Մոնոմախ թագաւորին երկու թագերը՝ մէկ մէկէ աւելի հարուստ ու զարմանալի ձեւերով շինուած ու զարդարուած: — Թագաւորական գաւազան մը կայ մէկ կանգուն երկայնութեամբ՝ բովանդակ ոսկիէ, վրան 268 աղամանդ շարուած, 56 յակիւնթ եւ 15 գմրուխտ: — Թագաւորական գունտ մը ականակուռ՝ նոյնպէս թանկագին բան: — Ոսկի խաչ մը ամենափառաւոր՝ մէջը կենաց փայտէն մաս մը դրուած: — Մոնոմախ թագաւորին ոսկի շրջթան՝ երկու կանգուն երկայնութեամբ: — Վական նման ուսանոց մը (бармы) որ թագաւորները իրենց թագաւորական հանդերձին վրայէն կհագնէին: Մինչեւ Մեծին Պետրոսի ժամանակը Ռուսաց թագաւորները իրենց թագադրութեան օրը այս զարդարանքներով կը զարդարուէին:

Կատարինէ Ա. կայսրուհւոյն թագը միւս ամէն թագերէն գեղեցիկ ու հարուստ է: Վրան 2536 աղամանդ կայ, 4 յակիւնթ, եւ 17 գմրուխտ, թող ուրիշ քարերը. անոնցմէ զատ՝ վրայի խաչին տակն ալ կարմիր յակիւնթ մը կայ կարգէ դուրս մեծութեամբ:

Լեհաց Ստանիսլաւ Յոգոստոս թագաւորին թագը պարզ ոսկի է՝ վրան խաչով: — Սիպիրի, Խազանի եւ Ամտէրխանի թագաւորութեանց թագերը արեւե եան ձեւերով են ու զանազան թանկագին գոհարներով զարդարուած: — Վրաց թագաւորութեան թագը կայսերական թագին ձեւովն է՝ ձուլեալ ոսկիէ, տեղ տեղ գոհարներով ու վերի ծայրը ոսկի խնձորի վրայ ոսկիէ խաչ: Իսկ նոյն թագաւորին գաւազանը ոսկիէ է, գլուխը արծիւ, վրան կանաչ մանրանկար, գոհարներով զարդարուած:

Յունաց կայսեր առ Իվան Վասիլեվիչ թագաւորն յուղարկած թագաւորական գահը՝ փրդոսկր է, շատ գեղեցիկ բանուածքով: — Պորիս

Կոտունովին գահը՝ բոլորովին արեւելեան ախորժակով շինուած ու թանկագին քարերով զարդարուած: — Ալեքսէյ Միխայլովիչ թագաւորին գահը՝ զեղեցիկ բանուած ոսկիէ զարդերով ու զանազան ձեւերով, կրսեն թէ այս գահը Զուղայեցի Հայոց ընծան է: — Կրկին գահոյք Յովնանէս եւ Պետրոս Ալեքսէյովիչ

Թագաւորաց, որ մէկ գահ մի է՝ մէշտեղէն երկուքի բաժնուած: Կրսեն թէ այս երկու բաժնուած կոտորին ետեւը կկենայ եղեր ծածուկ անոնց քոյրը Սոփիան մեծ հանդէսներու ժամանակ, ու խորհուրդ կուտայ եղեր անոնց թէ ինչ պիտի ընեն կամ ըսեն:

Գաւազաններ ալ կան որ երկայն են ցու-

Քրեմլի Պալատը.

պի ձեւով՝ շատը արծաթէ, ոմանք ոսկիէ, ոմանք փղոսկրէ, սաթէ, ազնիւ փայտէ, ձկան ոսկրէ, եւ այլն, որ Ռուսաց հին թագաւորները սովորութիւն ունէին բանեցընելու իբրեւ նշան գերագոյն իշխանութեան:

Նշանաւոր են նաեւ վեց եօթը լախտեր (рощица, сучава) շատը ոսկիէ, որ նոյնպէս թագաւորական իշխանութեան նշաններ էին: Ասոնցմէ մէկը սուրբան Սէլիմ Գ յուզարկեր է Կատարինէ Բ կայսրուհոյն 1793-ին. մէկը Սիպիրի Գուշում թագաւորինն է, մէկը Խազանի Մէհեմէտ-Սմին թագաւորին, մէկն ալ Պարսից Շահաբաս թագաւորին յուզարկածն

է սուտանուն Գեմետրին կնոջը:

Թանգարանին մէջ ուրիշ շատ թանկագին հնութիւններ ալ կան որ այստեղ նկարագրելը աւելորդ կհամարիմք. ինչպէս Մեծին Պետրոսի մէկ կենդանագիրը որ ինքը պարգեւեր է Մենչչիքով իշխանին. եղիսաբէթ եւ Կատարինէ կայսրուհեաց ոսկիէ ժամացոյցները. Կատարինէ Բ կայսրուհոյն ազամանդէ մէկ գրիչը՝ որ Օսմանցոց թագաւորը յուզարկած է իրեն 1775-ին, եւ այլն: — Զինուց Պալատին մնացեալ նշանաւոր բաները, նմանապէս Քրեմլին տեսնելու արժանի շատ մը կոտորները ուրիշ անգամ կստորագրեմք:

ՀԻՒՍԻՍԱՓԱՅԼ ՕՐԱԳԻՐ

Մեղու Հայաստանի ըսուած թիֆլիզու պատուական լրագիրը՝ բաւական երկար ժամանակէ իվեր՝ անուանեալ Հիւսիսափայլ ամսատետրին յախուռն գրուցուածքներէն մէկքանին սկսեր է հերքել. որով եւ ընդհանուր ազգիս շնորհակալութեանը արժանի է:

Այս անգամ Մեղուին 45-երորդ թուահամարին մէջ մէկ ոտանաւոր մը կարդացիւք նոյն ամսագրոյն վրայ (ինչպէս որ յայտնի կերելի), Հախ-Վերդի Հախ-Նազարեանց ստորագրութեամբ, յորում գեղեցիկ եւ ազդու պարզութեամբ մը Հիւսիսափայլին հոգին կեկարագրէ. եւ անոր ետեւէն պարոն Սիւսյորդին անելի եւս ազդու հատուածով մը Հիւսիսափայլին քանի մը սկզբունքները քաջութեամբ կհերքէ:

«Մասեաց Աղաւնիս» իրեն տարեկան ընթացքը վերջացընելով, նոր շրջան սկսելուն մօտ՝ պարտք կհամարի ոչ եւս լուռ կենալ՝ երբոր կտեսնէ այսպիսի ծանր եւ վտանգաւոր ազգային խնդիրներուն օրէ օր անելի բորբոքիւր. այլ ինքն ալ իւր կարծիքն ըսել կուզէ համարձակ, Հիւսիսափայլին հոգին, ոճը, լեզուն, ընթացքը, եւ ուրիշ ամէն մէկ յատկութիւնները օրինաւոր գրաւորական քննութեան տակ ձգելով: Յուսամք որ եթէ Հիւսիսափայլին փշմուղէն փոքր իշատէ տատանեալ փափուկ եւ ազգասէր խղճմտանքներ գտնուեցան, հաստատուին անոնք նաեւ մեր խօսքերէն, եւ չխտորին ոչ յաջ եւ ոչ յահեակ Հայաստանեայց Լուսաւորչական սուրբ եկեղեցւոյ անարատ եւ ողջամիտ դաւանութենէն, եւ իրենց ազգին ու ազգութեանը վրայ ունեցած համարմունքէն ու եռանդէն, յետ տեսնելոյ յայտնապէս որ Հիւսիսափայլին դիտմունքը, ընթացքն եւ աշխատութիւնը՝ ուղղակի այս մեր ազգային դաւանութեան եւ ամենայն ազգային գեղեցիկ յատկութեանց դէմ պատերազմիլ, եւ ասոնք ջնջել փճացընել է:

Այս մեր քննադատութիւնը պիտի սկսիմք ուրեմն առաջիկայ Յունուարէն, եւ Հիւսիսափայլի սոսախին ամսատետրակէն մինչեւ վերջինը: Առ այժմ դեմք այս տեղ Մեղուին հրատարակած ոտանաւորը, եւ Սկայորդոյն հատուածը, յուսալով թէ այս երկրորդին պատուական հեղինակը կներէ՝ մեզի՝ եթէ միայն լեզուն փոքր ինչ փոփոխութեամբ կամայ ակամայ յարմարցընեմք մեր ընթերցողաց մեծ մասին ախորժակին եւ հասկըցողութեանը:

«Լուր երկին եւ ունկն դիր երկիր. գորդիս ծնայ եւ բարձրացուցի, եւ նոքա զիս անարգեցին:»

ԵՍՍՑԵԱՅ Ա. ԳԼ. — 2:

«Հայաստա՛ն, խեղճ իմ Հայաստան, Լերդ ու թոքս սիրովդ տրորվեցան. Մինչեւ յե՛րբ դու քընած թըմրած, Կաս անձայն ականջդ խըցած:

«Ա՛խ, զարթի՛ր անբաղդ Հայաստան, Տե՛ս թէ ինչ գըլխիդ վայ կարդան. Թուք ու մուր յերկրիս չըմնաց Որ չըտան քո սուրբ երեսաց:

«Քո որդիք, որդիք անարժան, Մոռացեալ ըզսէր քո անուան, Ունչս առեալ ամբարձեալ ըզձայն, Գոչեն. «Է՛հ, ի՛նչ է Հայաստան:»

«Չգիտենք, ի՛նչ է Հայաստան, Այ որդիք, որդիք կորըստեան. Նայեցէ՛ք իսարըն Մասեաց, Ուր նոյ եւ իւրքըն ապրեցան:

«Հաշտութեան ուր եւ ծիածան Ողջունեաց ըզփրկեալ տապան. Ուր արդարն կանգնեաց զսեղան, Մատոյց զո՛յ Աստուծոյ անուան:

«Գիտեն զայս Ազգք եւ Ազինք համայն, Նախանձին ընդ բաղդ Հայկազեան. Ձի եղեւ մերս Հայաստան Օրորան երկրորդ մարդկուծեան:

«Մի՛թէ այս Հայոց չէ պարծանք, Ասացէք, որդի՛ք կորըստեան: Մէկ սար է ձեր Մասիսն գոված, Անպտուղ անարդիւն կանգնած. Հայոց այդ ի՛նչ պարծանք կըտայ, Ասենք թէ անդ սուրբ տապան կայ:

«Շողն ու ջուրն, օղն Հայաստանին Ինչ մէկ բան գովելոյ ունին. Գաշտ ու ձոր չոր ու ցամաք են, Ծաղիկք ձեր եւ ոչ հոտ ունին:

«Լսո՛ւմ էք, դաշտեր Նիրակայ, Ծաղկնոց, ձորք, աղբիւրք Բիւրակնեայ. Սուրբ տեղիք դբախաին Ադենայ, Հաւատա՛յք թէ զայս ասէ Հայ:

«Թո՛ղ լըտեն էլի ես կասեմ,
Ասածիս այս էլ կաւելցնեմ.
Թէ Հայք
.»

«Կաց եղբայր, ասա, դու ո՞վ ես
Որ այդքան արձակ համարձակ,
Չես նայում ո՛չ յաջ, ոչ յահեակ
Ու քո ձիդ անահի բըշում ես:
Հայ ազգի եւ Հայաստանի
Մի՞թէ տէր եւ դատաւոր ես:

«Ես Հայոց մեծ վարդապետն եմ,
Յեւրոպա ուսեալ կրթեալ եմ.
Շատ լեզու կատարեալ գիտեմ,
Հայոց մէջն ինձի հատ չունեմ:

«Ուրեմն իրաւունք ունիմ
Աներկիւղ բարձրացնել զձայն իմ,
Թէ Հայք չեն ազգ մեծ եւ ազնիւ,
Չունին յարգ եւ ո՛չ թէ պատիւ:

«Ոչ ուսումն եւ ո՛չ լաւ բաներ,
Թէ եւ փող ունին շատ անթիւ.
Բարք եւ վարք նոցա անարգ են,
Ոչ մէկ կերպ խելք ու շնորհք չունին:

«Գիտէի ես զայս ամենայն,
Հոգ տարայ տալ ցաւոյս դարման.
Շինեցի շատ Հայոց գըրբեր
Նոր լեզուով, լեզուով հեշտ ընտիր:

«Լեզուով՝ որ թէ՛ տղայ եւ թէ՛ ծեր,
Թէ գիտունք թէ խելագարներ
Մէկ անգամ թէ որ կարդային,
«Ապրի գրողն» պէտք է ասէին:

«Ինչ նոր նոր բառեր չըզբտի,
Ի՛նչ ո՞ճ, կարգ ես չըստեղծեցի,
Անխընայ ամէն մէկ բառին
Երկու թիզ կերպարանք տըլի:

«Կարճ, տըգեղ հայ բառերու տեղ
Օտարաց բառեր մէջ բերի.
Այսպէս երբ նոր լեզուն ստեղծի
Ամենի ուշն համոզեցի:

«Յետոյ մէկ ընտիր, խելացի
Օրագիր ազգիս բաշխեցի,
Ազգիս մէջ հրատարակեցի.
Փոխանակ իմ այսքան ջանքին
Ի՛նչ արին անողորմ Հայերն.
Օրագրիս պաշտպան ոչ եղեն:

«Նոր լեզուիս պատիւ չըտուին,
Էլի հին, կոպիտ, անճոռնի
Գրոց լեզուն գըժուած սիրեցին
Եւ շատ հակառակ բաներ խօսեցին:

«Մեծ ու փոքր զիս հալածեցին,
Իմ շանթերս, շանթերս ահագին
Թշնամեացս վնասել չկարացին.
Ես էլ այժմ որքան ոյժ ունեմ
Պէտք է որ ազգըս անարգեմ:

«Անարգի՛ր որքան եւ կամիս,
Գիտեմք որ հոգւով դու հայ չես.
Բայց քո բանք բզզում են Յանճից,
Որք միով հողմով հալածին:

«Մեր ազգի փառաց եւ վըշտաց
Կան երգողք որդիք Հայրենեաց,
Կեցցեն նոքա յաւէտ անսասան.
Կեցցեն, զայս կրկնէ Հայաստան:

ՀԱՍ.ՎԵՐԴԻ ՀԱՍ.ՆԱԶԱՐԵԱՅՅ.

«Մոսկով. յ3 Հոկտեմբերի 1860 ամի:—Մոսկովէն
նոր համբան կապաւեմ, նոր ազգային անցքեր, դի-
պլոմաներ . . . իրաւունք ունիք սպասելու եւ պա-
հանջելու որ հաղորդեմ ձեզ զայնս: Բայց առի Տէս,
որ առ այժմս տեղոյս ազգային կենաց վերաբերեալ
արժանի ուշադրութեան համբաւ չունիմ, բաց իզրա-
ւորական վասակոց: Եւ նշմարիս. գրաւորական
վասակներ շատ եւ շատ կան այս տեղ . . . Եւ ճրպի-
սի վասակներ . . . կայ, զոր օրինակ երէ ձեզ յայնքի
է սիրելի ընթերցող (ինչ կրտեմ, իհարկէ յայնքի է),
ընդհանուր ազգիս լուսաւորութեան եւ դաստիարա-
կութեան ծառայող օրագիր, ընդ անուամբս «Հիւ-
սիստիսայ» այսինքն Հիւսիսայց, կամ Հիւսիսային
Արշայոյս, որ արդէն երեք տարի է կհրատարակուի,
եւ ճրքան յառաջ երբայ, այնքան . . . այնքան . . .
բայց ինչ այնքան . . . իհարկէ քսելու էք. երեւի քե՛
լուսաւորութիւնը կհարածէ բոլոր աշխարհիս վերայ
սփռուած ազգիս մէջ, իմուսասան, իճանկասան,
յեզիպոս, յԱրաբիա, իՊարսկասան, իՀնդկասան,
իԳաղլիս, իԿերմանիա, յԱնգղիա, եւ վերջապէս՝
կարելի է քե՛ եւ յԱմերիկա եւս. բայց ներեցէք, բո-
լորովին մոռցայ. պիտի քսեի, եւ այն մերազնեայ
ժողովրդեան մէջ որ կբնակի լուսնին մէջ, զիսն զի
այն տեղ եւս՝ բոս ասելով Պ. Նազարեանցին, բնա-
կիչ կան, որոց մէջ անկարելի բան է որ Հայ եւս
չզգնուի: ձեմարիս ըսիք. Հիւսիսափայլը կհարածէ
անօրինակ լուսաւորութիւն . . . այնպիսի լուսաւորու-
թիւն որ մեր ազգը, զուցէ եւրոպական ազգերն եւս,
մինչեւ ցայժմ ո՛չ միայն չեն ստացած, այլ եւ բնաւ
խակ ստանալու չեն՝ երէ կամենան շատեալ միայն
միւս օրագրովք, որոց մէջ այնպիսի լուսաւորութիւն
կարող չէ գտնել ընթերցողը: Օրինակի համար, ցուցը-
նեմ Հիւսիսափայլին 10-երորդ տեսակին մէջ զըս-
նուած լուսաւորութեան քանի մի կայծերը:

«Մինչեւ ցայժմ ո՛վ լսած կամ կարդացած էր տեղ
մը քե՛ բովանդակ մեր ազգը ո՛չ միայն անկիրք է,
այլ եւ անբարոյշական: Այս բանս առաջին անգամ
յայնքեց մեզի Պ. Նազարեանցը՝ իւր լուսաւորիչ օրա-

գրին 10-երորդ տեսակին մեջ, երես 522: Ուրեմն ո՞վ Հայկազուն, Հայրենասեր Հայկազուն, ինչ մունջ կեցած է, անհ լսեցէ, *անկիրք էր դու, անբարոյակն էր*: Այս է ձեր պանծալի տիտոսը (պատուաւունք) այսուհետէ: Ո՞վ որ իմանայ այս բան, նա նոյնժամայն առանձին եւրոպական լոյս մը է գաւնազան գիտութիւններու գաղափարներ ստանալով, նանաչելու է՝ քէ ո՞վ է ինքը, որպիսի ո՞վ է, *անկիրք՝ անբարոյակն*. Եւ քէ ինչ մեծ միջոց կբաժնէ զինքը ի՞՞. Նազարեանցէ, որ քէ ինքն էս Հայ է, բայց *անկիրք է անբարոյակն* չէ, վասն զի ինքը կրսէ քէ « ինքն *սգիների*, *վայր իվերոյ խօսողների* նէս գործ չունի. » ուրեմն կեանակէ որ ինքը *սգի*, եւ *վայր իվերոյ խօսող* չէ. Եւ ինչ որ ինքը կխօսի եւ կհարգէ, այն ամենը հաստատ է եւ նեմարիտ. որովհետէ ինքն է բողոք, այս բաւական ապացոյց:

« Բայց կարելի է հարցնուի՞ քէ ինչ է պատճառն որ Պ. Նազարեանցը այժմ այսպէս կկոչէ բոլոր ազգը, երբոր յառաջ միայն մէկ քանիսն կանուանէր. միքէ բոլոր ազգը բեմամբ դարձեր է նմա... Սորա պատասխանը կցնեմք մի էւ նոյն տեսակին մեջ, ուր կրսէ. « Հիւսիսափայլը իւր մինչեւ այժմ բրած փորձերի հիւստան վերայ ստիպուած է խոստովանել, որ Հայոց հարսականքը ոչ քէ քաջալերող է ձեռնու չեն հայկական գիտութեանը, այլ է դրականապէս բեմամբ մի է հալածող. Եւ ինչն. որովհետէ մի ասիական մտածութեամբ Հայոց մեծասունքը մինչեւ այժմ « նայում են գիտութեան վերայ որպէս մի անպատիւ անդամ վերայ, որի պատճառն էր կատարել նոցա « ցանկութեան կամքը, անոյց խունկեր ծխելով նոցա « քրին, գովասանելով եւ բարձրացնելով նոցա չը- « գործած սխալագործութիւնք: Բայց մի գիտութիւն « (վերջապէս ասում է. Պ. Նազարեանցը), որ ինքը նա- « նաչում է եւ յարգում է իւր անձը եւ գիտէ իւր բարձր « է սուրբ կոչումը, որ է լինել հաւատարիմ սպա- « սաւոր նեմարտութեան բանին, իհարկէ կարող չէ « յանձն առնուլ հանոյանալ մեծասունքներին: »

« Իհարկէ, կրսեմ եւ էս, ինչպէս կարելի է իրեն՝ հանոյանալ մեծասունքներուն, ինչպէս կարելի է անպատիւ աղախնոյ պէս (քան զայս անէլի լա համեմատութիւն չէր գտած Պ. Նազարեանցը), խունկեր ծխել այլոց, երբ (անէլի լա) կարող է նա իրեն ծխել, ինչպէս որ կրսէ Հիւսիսափայլը՝ զինքը գովելով: Ասածիս հաստատութեան համար օրինակներ բերել անելող է. վասն զի այլ ինձմէ յառաջ ցուցուցած են զայս: Եւ քէպէս այսպէս կխօսի Պ. Նազարեանցը, բայց անհարկուսելի է որ նորա կարծեացը դեմ բան խօսողը (քէն նեմարիտ խօսի), փոխանակ օրինաւոր պատասխան լսելոյ՝ նախասական է սգեղ անականներ պիտի առնու, ինչպէս որ անի էս էս այլ: Ինչն համար. նորա համար, որ էս ցուցուցի անկեղծաբար Պ. Նազարեանցին գաղափարներուն քրտութիւնը, նորա մեր ազգային պատմութեան վերայ բրած դատողութեան անուղղութիւնը. յայտնեցի եւս քէ կարելի չէ գերանաւորն մեր Մովսէս Խորենացիին անուանել առասպելապատում՝ առանց օրինաւոր

ապացոյցներ բերելոյ, եւ այլն: Ես՝ որ աղախնաբար անուանոս խունկեր չծխեցի նորա քրին, այսպէս անապատիւ եղայ. իսկ էրէ գոնէ հանոյանալոյ համար փոքր մի կնդրուկ ծխելի, այսինքն՝ էրէ գովելի նորա օրագիրը, էրէ չցուցնէի նորա պակասութիւնը, այն ժամանակ՝ նեմարիտ կրսեմ, փառքի է գովասանի կհասնէի էս, որպէս հասաւ օր մը իմ բարեկամացս մէկը, որոյ վերայ կարելի է քէ այլ անգամ խօսիմ: Այժմ անէլիս այս է՝ քէ երբոր օգուտի կուզայ բանը, Պ. Նազարեանցը կմտանայ բոլորովին իւր ասածը՝ քէ « Զէ կարելի հանոյանալ մեծասունքներին, » Եւ գովասանքը էս այն կողմը կդարձնէ: Ժամանակաւ այս էս օրինակներով պիտի ցուցնեմ: Բայց այս բոլոր մնայ այժմ: Նա կրսէ քէ « Մեր հարսականքը բեմամբ է հալածող էն, քաջալերող է ձեռնու չեն հայկական գիտութեան. » այսինքն կուզէ բեւել քէ այն փողն որ դուք կուտամ Հիւսիսափայլին սպագորութեանը համար, այն փողը փութ է, տուէ ձեր բոլոր հարսութիւնը, Եւ այն ժամանակ՝ երբոր ձեր ոսկիները կմտնեն իմ գրպանս՝ դուք կլուսաւորուիք, այսինքն կիմանա՞ք քէ քաց լինեն ամենքը *յիւսար, սգի* էւ *անբարոյակն* են. Եւ քէ ձեր հաւատն կլինի յայնժամ նեմարիտ, ուղղափառ հաւատ, հաստատած *Աւետարանի հաստատուած հիմունք վերայ*: կարծես քէ այժմ մեր հաւատն է կեղեցիկն հաստատած է *Ղուրանի* կամ քէ *Թարևոսի* հիմունքը վերայ: Ո՞հ, Տեր Աստուած, դու տուր կարողութիւն համբերելու: Բայց այս դեռ ոչինչ է. տեսէ ինչէր կհարգէ է կգրէ Պ. Նազարեանցը: Նա կհարգէ է կգրէ՝ քէ մեր կեղեցուցոյն պիտի չէ գործել *րեֆորմ* (որպէս Լուսերը գործեց Կաթողիկոս կամ Հռոմէական կեղեցուցոյն), Եւ կգրէ այսպէս. « Երէ Հայոց կեղեցիկն պէտք է այս « մեր կլանող ժամանակին դիմանայ, պահպանուի, « ապա անպատճառ պիտի էր նրան նորոգել իւր « ննացած է մաշուած կեղեցուցութիւնը, միտ դնելով « յառաջադեմ մարդկութեան պիտոյներին: Հայոց է « կեղեցիկն պիտի է մի *րեֆորմ* առնէր ոտից մինչեւ « գլուխ, այսինքն մի ազգու *վերանորոգութիւն Աւետարանի հաստատուած հիմունք վերայ*, իհարկէ ներգործելով արմատից դեպ իվեր: » Ի՞նչ կուզէ բեւել Պ. Նազարեանցը այս խօսեցողութիւն: Միքէ մեր կեղեցիկն՝ որ հիմնուած է ինքնակին Լուսաւորչաց մերոյ՝ իւրբոց Առաքելոցն Թադեոսէ Եւ Բարդուղիմեոսէ, Եւ պայծառացած է իՍ. Գրքորէ Լուսաւորչէ Եւ իւրբազան յաջորդաց նորա, կարծես է վերանորոգութեան կամ *րեֆորմ*այի: Միքէ հաւատք կամ կեղեցիկն կրնայ նմանալ կամ մաշուիլ, որ կարօտ լինի վերանորոգութեան՝ միտ դնելով յառաջադեմ մարդկութեան պիտոյներուն. կարծես քէ հաւատք կամ կեղեցիկն *սերունկ* կամ *սքանչալն* է, *ժիլէ* կամ *չէտայն* է, որ էրէ նմանալ կամ մօտան անցնի՝ փոխեմք, Եւ մեր արտին կամեցածին պէս բնեմք: Զգիտեմ, ո՞վ տուէ է Պ. Նազարեանցին իշխանութիւն *րեֆորմ* պահանջելու մեր կեղեցուցոյն համար. ո՞վ Կաթողիկոս կամ Պատրիարք կացուցէ է զինքը, որ այսպիսի հոգողութիւն կցուցնէ. մեր Հայերը... ո՞վ... բոլոր ցուցը-

նէ: Գերմանացի միսիօնարները . . . մեք պարսկան չեմք նոցա լսելու: Մեք կուզեմք մինչեւ իման հաս- սաս մնալ մեր առաքելաւանդ հաւատքին վերայ. մեք Սուրբ Լուսաւորչի Արքային միտս նմազանդ եղած եմք, եւ պիտի լինիմք առանց յորդորման եւ խրատ կամ հարկի, մինչեւ մեր յետին շունչը, մինչեւ մեր մահը:

«Պ. Նազարեանցը իւր օրագրին 9-երորդ տեսլիկին մէջ կգրէ. «Սահակ Պարբեւացու եւ Մեսրոպ Մաշ- րոցի արժանաւոր աշակերտների մինը եր Կորիւն Մեանչեիին, ինչպէս երեւում է, ազգով Վրացի եւ եպիսկոպոս Վրաստանի միեակտում:» Կորիւն Մեան- չեիին ոչ երբէք Վրացի եղած է, եւ չգիտեմք՝ քե ինչէն կհանէ զայս Պ. Նազարեանցը:

«Մեսրոպին համար Պ. Նազարեանցը կգրէ. «Մես- «րոպ Մաշրոցը ծնած է Տարօնի գաւառում, Հացե- «կաց գիւղի մէջ, որպէս որդի մի երեւելի մարդու, «Վարդան անուն:» Մարդ ծնանելու ժամանակ կամ որդի կլինի եւ կամ աղջիկ, բայց «ծնանիլ որպէս որդի» բնաւ չեմք լսած (տես. 9, էջ 237):

«Մեր այժմեան վանորայի՝ ըստ ասելոյ Պ. Նազարեանցին, եւ «*դասարկապոս զհիսուքեան եւ սնգոր- ծուքեան կերակրանոց*: Թող հրճուիին, ցնծան, բերկ- րին եւ ուրախանան մեր աբեղաներ՝ իրենց բնա- կարանին այսպիսի պանծալի անուամբ կոչուելոյն վերայ (տես. 9, էջ 235):

«Հայոց ժողովարդն է այժմ՝ ըստ հաստատութեան Պ. Նազարեանցին «*հարածասեր եւ փսևսիկոս բարձ ունեցող անկիրք ժողովուրդ*:» Մեծ պատիւ է այս եւ նորա համար. վասնզի եւ նա *հայ* է ազգով, Կորիւնի նման *վրացի* չէ (տես. 10, էջ 507):

«Ահա այսպիսի է Հիւսիսափայլին տարածած բոլոր լուսաւորութիւնը:

«Սկայորդի:»

Եւ սակայն Հիւսիսափայլը տես թէ ինչ կերպով կխօսի իւր վրայ 11-երորդ տետրա- կին 384 երեսը.

«1858 բուականը արժանի է ոսկեղէն տառերով «արձանագրուելու ամենայն բանասէր Հայկազնի յի- «տասկարանի մէջ: Հայկական նոր գրականութեան «պատմութիւնը այս բուականից պիտի սկսանի իւր «առաջին օրջանը: Այս բուականին ծնաւ Հիւսիսա-

«փայլ օրագիրը (---): Ոչ մի օրագիր ոչ մի ազգի մէջ «այնքան ազդեցութիւն չէ արած գրականութեան վե- «րայ, այնքան բարի պատուներ չէ բերած այսպիսի «կարն միջոցում, որքան այդ բազմադիւն օրագիրը, «որ նիւսիսից փայլելով՝ մի ամենեւին նոր լոյս բաժնեց «մեր կենդանի բարբառի վերայ (---), առաջին եւ գրը- «խաւոր արանատ դառնալով կենդանի ազգի մէջ կեն- «դանի լեզուով խօսելու եւ գրելու: Նորա ոտք բարի «եր եւ քերէ. նա երեւեցաւ քե չէ Հայաստանի «մէջ, իսկոյն ուրիշ տաս օրագիրներ սկսան բարձրա- «նալ Հայկական գրականութեան հորիզոնում:»

Հիւսիսափայլի հեղինակին այսպիսի խօս- քերը կարգալէն ետեւ՝ հարկ է որ Աղաւնին ալ իւր պարտքը կատարէ՝ իրեն կարծիքն ըսելով. որպէս զի իմացուի թէ Հիւսիսափայլին այս պո- ռոտախօս անձնագովութեանը եւ ոչ մէկ տողը, եւ ոչ մէկ բառը կընդունի, վասն զի չկրնար խաւարին լոյս ըսել, եւ Աստուծոյ սպառնա- նացած վային արժանի լինել. հարկ է որ ցու- ցընէ թէ Հիւսիսափայլը յիրաւի 1858-ին ծնաւ ազգիս մէջ, բայց իբրեւ հրէշ մը, եւ ոչ թէ լոյս մը. հարկ է որ ցուցընէ թէ այդ *բազմադիւն* ըսած օրագրին *արդիւնքն* է խռովութիւն, պրդ- տորութիւն, հակառակութիւն սերմանել ազ- գիս մէջ. տգիտական մոլորութիւններ տա- րածել ընդդէմ ազգային լեզուի, դաւանու- թեան, պատմութեան եւ բնաւորութեան, ճըշ- մարտութեան անուկով *ստորին* ծաւալել, *հի- սիսային* լոյս ըսելով լուստերական կրօնի վարդա- պետութիւնները տարածել մեր խեղճ ազգին վրայ: Այո. ահա ըստ մեր կարծեաց՝ այս կող- մանէ անմոռանալի է 1858 թուականին մեր ազգին գլխուն բերած *կարճասիր*՝ բայց նոր պատիժը:— Բայց որպէս զի մեք ալ Հիւսի- սափայլին պէս՝ առանց հիման եւ ապացուցի խելքերնուս փշածը խօսած չլինիմք, առաջի- կայ նոր տարւոյս սկիզբէն սկսիմք անոր խօսքերուն վերլուծութիւնն ընել:

Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն Ա Ռ Ա Ծ Ն Ե Ր .

Ճշմարտութիւնը ոչ երբէք կարօտ է մոլորութեան, եւ շուքերը ամենեւին օգուտ չեն կրնար ընել լուսոյն:

Ազնուական հոգին իրաւունք կուտայ պէտք եղած ժամանակը՝ նաեւ անոնց որ չեն ուզեր բնաւ իրաւունք տալ իրեն:

Վրէժխնդրութեանց մէջ ամենէն զեղեցիկն ու ամենէն ծանրը ներումն է:

* * * * *

Խ Ա Լ Ի Պ Ե Ա Ն

Ա Ձ Գ Ա Յ Ի Ն Ո Ւ Ս Ո Ւ Մ Ն Ա Ր Ա Ն

ԻՊԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1860 ՏԱՐԻՈՅՍ.

Գեր. Խորէն Վարդապետը, որ Ապրիլ ամսէն ի վեր Խալիպեան Ուսումնարանին մէջ հայկաբանութեան եւ կրօնագիտութեան դասատուութիւնը յանձն առեր է, ամառնային հանգստեան օրերը Պոլիս զնաց խտեսութիւն ծնողին, եւ սեպտեմբերի 25-ին դարձաւ նորէն Թէոդոսիա, հետը բերելով վեց պատանի յաշակերտութիւն ուսումնարանին. այսինքն

- Մկրտիչ Կորիկեան.
- Պետրոս Ալեանագեան.
- Յովակիմ Յովակիմեան.
- Միքայէլ Սինանեան.
- Տիգրան Խաչոյեան.
- Սահակ Մէլգուրեան:

Այս բարեբարոյ պատանեաց երկու երեք ամսուան մէջ ըրած յառաջադիմութենէն կարելի է գուշակել թէ Խալիպեան Ուսումնարանը ոչ սակաւ օգուտ պիտի կարենայ ընել նաեւ Տաճկաստանի մերազնեայց՝ իբրեւ այնպիսի դպրոց մը յորում դաս տրուած ճիւղերը եւ դասատուութեան ոճը ընտրուած ու յարմարուցած են մեր ընդհանուր ազգին այժմու պիտոյից ու կարօտութիւններուն:

Մինչեւ ցայժմ մեր ազգին մէջ մէկ վարժարան մը կամ դպրոց մը չէր եղած ասոր նման, յորում մի եւ նոյն ժամանակի մէջ զրտնուին աշխարհիս գրեթէ ամէն հայաբնակ կողմերէն բազմաթիւ աշակերտներ: Ըսել է թէ Խալիպեան ազգային Ուսումնարանին պաշտօնը մեծ պաշտօն է, եւ ինքք ամենայն ազգասիրաց մտադրութեանը եւ քաջալերութեանը արժանի՝ իբրեւ նոր տեսակ կենդրոն մը միութեան ազգային բարեկիրթ գաղափարաց, եւ կարելի է ժամանակաւ մեծամեծ բարոյական եւ նիւթական օգուտներու սպասել անկից՝ յօգուտ ազգին եւ մասնաւորաց:

Սհա ղեկտեմբերի 1-ին ալ եկան հասան Հայաստանի հեռաւոր քաղաքներէն տասուերկու նոր աշակերտք իձեռն ազգասէր Պ. Պետրոսի Հէքիմեան, որոց անուանքը ստուք են.

- Աղամալեան Յովհաննէս, Ագուլցի.
- Աւանեան Բաղտասար, Ագուլցի.
- Աւալեան Մատամիա, Գանձակցի.
- Խաչատրեան Յակոբ, Կոսիսցի.
- Հախնազարեան Սարգիս, Ագուլցի.
- Մուշեղեան Կարապետ, Երեւանցի.
- Շահնապատեան Մարգար, Ագուլցի.
- Սեմերեան Յովհաննէս, Ագուլցի.
- Սպանդարեան Կոստանդին, Տփլիսցի.
- Սպանդարեան Սպանդար, Տփլիսցի:
- Քալանդարեան Բաղտասար, Ագուլցի.
- Քալանդարեան Սարգիս, Ագուլցի.

Եթէ ուրիշ ամենայն բարի եւ ազգօգուտ գործոց պէս՝ այս Ուսումնարանին ալ լրած տղիտական մեղադրութիւններուն ու նախանձուտաց զրպարտութիւններուն նայիմք, ու միանգամայն քիչ ժամանակի մէջ ըրած բարեկարգ յառաջադիմութեանը, հարկ կլինի խոստովանիլ որ Աստուծոյ մասնաւոր խնամքը եւ օրհնութիւնը կայ վրան, եւ ազգասիրական հոգւով աղօթել որ մինչեւ վերջը իւր բարի նպատակէն ու ընթացքէն չխոտորի:

Ինչպէս որ Ուսումնարանին Յայտարարութեանը մէջ ըսուած է, ուսման ընթացքը վեց դասարանի բաժնուած լինելով, ամէն տարի մեծ հարցաքննութենէն ետեւ՝ արժանաւորները ստորին դասարաններէն վերինները կրփոխադրուին: Այս կերպով ահա մինչեւ ցայժմ չորս դասարանը կազմուեցաւ՝ բաց ինտիսկրթարանէն, եւ երկու տարիէն ամբողջ վեց դասարաններն ալ պիտի ձեւանան:

Այս տարուան տարեկան հարցաքննութենէն ետեւ ձեւացեալ աշակերտաց դասակարգութեանը պատկերը ղեկեմք այս տեղ՝ իւրաքանչիւր դասը այլուբենական կարգաւ.

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ.

1. Ալաճալեան Դուկաս, Կոր Կախիջեանցի.
2. Ալաճալեան Մինաս, Կոր Կախիջեանցի.
3. Ալթունճեան Աղեքանդր, Թէոդոսիացի.
4. Աղամալեան Յովհաննէս, Ագուլցի.
5. Աւանեան Բաղտասար, Ագուլցի.
6. Աւալեան Մատամիա, Գանձակցի.

7. Բեկնազարեան Ղազարոս, Վազարշապատեցի.
8. Գալիսագնեան Սուքիաս, Նոր Նախիջեանեցի.
9. Գանձապետեան Վահան, Նոր Նախիջեանեցի.
10. Թրղլբեան Աւետիք, Սիմֆերոփոլեցի.
11. Թովալեան Գէորգ, Սեւասթոփոլեցի.
12. Իվանով Գէորգ, Նոր Նախիջեանեցի.
13. Լազարով Գէորգ, Ալեշքացի.
14. Խալայճեան Յովհաննէս, Մելիթոփոլեցի.
15. Խոճայեան Գարրիէլ, Նոր Նախիջեանեցի.
16. Կիւմիւշեան Համբարձում, Կոստանդնուպոլսեցի.
17. Մերկեանեան Սիմէոն, Կերջեցի.
18. Մինասեան Լուսեղէն, Թէոդոսիացի.
19. Մինասեան Սարգիս, Նոր Նախիջեանեցի.
20. Մուշեղեան Կարապետ, Երևանեցի.
21. Մուրատեան Կարապետ, Եւպատորիացի.
22. Մսերեան Խաչիկ, Հնչեշտացի.
23. Շահնապատեան Մարգար, Ագուլեցի.
24. Չեռնով Յակոբ, Նոր Նախիջեանեցի.
25. Չէմպէրճեան Յովհաննէս, Թէոդոսիացի.
26. Պոյաճեան Թորոս, Պաղէսարայցի.
27. Ջալալեան Նիկողայոս, Երևանեցի.
28. Սազինեան Ղազարոս, Օրպազարցի.
29. Սամուհեան Աստուածատուր, Աշտարակեցի.
30. Սեմերեան Յովհաննէս, Ագուլեցի.
31. Սուպաշեան Նիկողայոս, Թէոդոսիացի.
32. Սուպաշեան Պետրոս, Թէոդոսիացի.
33. Տիրացուեան Ծերոն, Հին Խրիմեցի.
34. Քալանդարեան Բաղտասար, Ագուլեցի.
35. Քալանդարեան Սարգիս, Ագուլեցի.

ԱՌԱՋԻՆ ԳԱՍԱՐԱՆ.

1. Ալաճալեան Մարկոս, Նոր Նախիջեանեցի.
2. Ալեանագեան Վրթանէս, Թէոդոսիացի.
3. Աստուածատրեան Յովհաննէս, Ագքիրմանցի.
4. Արուծեան Սիմէոն, Մելիթոփոլեցի.
5. Աւագեան Մկրտիչ, Հնչեշտացի.
6. Բորով Կարապետ, Հին Խրիմեցի.
7. Երամեան Եղուարզոս, Կոստանդնուպոլսեցի.
8. Էրիկեան Յովհաննէս, Օտեսաացի.
9. Թերզեան Գրիգոր, Ամասիացի.
10. Թովալեան Կարապետ, Սեւասթոփոլեցի.
11. Թազանճեան Յարութիւն, Խարասուցի.
12. Թանճեան Գէորգ, Սիմֆերոփոլեցի.
13. Թաշատրեան Յակոբ, Նուխեցի.
14. Թաշոյեան Տիգրան, Կոստանդնուպոլսեցի.
15. Թարիպեան Մկրտիչ, Սիմֆերոփոլեցի.
16. Թոճապարոնեան Կարապետ, Մելիթոփոլեցի.
17. Թուպեան Կարապետ, Տփլիսեցի.
18. Հախնազարեան Սարգիս, Ագուլեցի.
19. Մարկոսեան Մկրտիչ, Չմիւռնացի.
20. Մեղպուրեան Ասիակ, Կոստանդնուպոլսեցի.
21. Մեղքումեան Աթանագինէ, Տփլիսեցի.
22. Մերճանեան Յովհաննէս, Գրիգորուպոլսեցի.
23. Մընկուեան Աղեքսանդր, Խարզովացի.
24. Մոմճեան Աստոն, Թէոդոսիացի.
25. Մոմճեան Մարգար, Եւպատորիացի.
26. Մուրատեան Յարութիւն, Քիչնեացի.
27. Մսերեան Մարտիրոս, Հնչեշտացի.
28. Մսերեան Մկրտիչ, Սիմֆերոփոլեցի.
29. Մրզայեան Մերկեան, Խարասուցի.
30. Մրզայեան Մկրտիչ, Խարասուցի.
31. Յովակիմեան Յովակիմ, Կոստանդնուպոլսեցի.
32. Շահիպեան Սարգիս, Սիմֆերոփոլեցի.
33. Պետրոսեան Արսէն, Վաղարշապատեցի.
34. Պոյաճեան Սիմէոն, Պաղէսարայցի.
35. Սամուէլեան Գրիգոր, Գրիգորուպոլսեցի.
36. Սամուէլեան Մովսէս, Գրիգորուպոլսեցի.

37. Սթամպոյցեան Յակոբ, Սիմֆերոփոլեցի.
38. Սիմէոնեան Գէորգ, Նոր Նախիջեանեցի.
39. Սիմէոնեան Ներսէս, Երևանեցի.
40. Սինանեան Միքայէլ, Կոստանդնուպոլսեցի.
41. Սպանդարեան Կոստանդին, Տփլիսեցի.
42. Սպանդարեան Սպանդար, Տփլիսեցի.
43. Սպեմտիարեան Ղազարոս, Օրպազարցի.
44. Քիւրքճեան Սերոբ, Նոր Նախիջեանեցի.
45. Քրըմլեան Խաչիկ, Օտեսաացի.
46. Քրըմլեան Նշան, Օտեսաացի.

ԵՐԿՐՈՐԳ ԳԱՍԱՐԱՆ.

1. Աղապալեան Մկրտիչ, Նոր Նախիջեանեցի.
2. Գալէմբարեան Գրիգոր, Տրապիզոնցի.
3. Եազպաճարեան Մկրտիչ, Հին Խրիմեցի.
4. Թերզեան Կարապետ, Խարասուցի.
5. Թուպեան Աղեքսանդր, Տփլիսեցի.
6. Ծերոնեան Ծերոն, Խարասուցի.
7. Ճննանեան Մկրտիչ, Օրպազարցի.
8. Մազումեան Մկրտիչ, Խարասուցի.
9. Մամիկոնեան Սիմէոն, Սիմֆերոփոլեցի.
10. Մանտրաճեան Կարապետ, Օրպազարցի.
11. Մարմարեան Գասպար, Օրպազարցի.
12. Մուրատեան Յովսէփ, Շամշատիներցի.
13. Նաւասարդեան Փիլիպոս, Վաղարշապատեցի.
14. Շիրշիկեան Մանուէլ, Թէոդոսիացի.
15. Ոսկերջեան Կարապետ, Նոր Նախիջեանեցի.
16. Չէմպէրճեան Գէորգ, Թէոդոսիացի.
17. Չէմպէրճեան Սարգիս, Թէոդոսիացի.
18. Պարխուտարեան Ստեփանոս, Գրիգորուպոլսեցի.
19. Պիճոյեան Մարտիրոս, Նոր Նախիջեանեցի.
20. Սաղիմեան Պետրոս, Նոր Նախիջեանեցի.
21. Սարգսեան Մարգար, Նոր Նախիջեանեցի.
22. Սելինեան Յովհաննէս Բ, Խարասուցի.
23. Սուքիասեան Յովհաննէս, Օրպազարցի.
24. Վրզլիզեան Համբարձում, Չալմըրցի.
25. Տաւուտեան Աւետիք, Խարասուցի.
26. Տաւուտեան Յակոբ, Խարասուցի.
27. Փախալեան Սիմէոն, Նոր Նախիջեանեցի.

ԵՐԿՐՈՐԳ ԳԱՍԱՐԱՆ.

1. Ալթունճեան Կոստանդին, Թէոդոսիացի.
2. Ալթընթոփեան Գրիգոր, Թէոդոսիացի.
3. Երէցփոխանեան Կարապետ, Ագքիրմանցի.
4. Թամսիլեան Գրիգոր, Օտեսաացի.
5. Իվանով Աղեքսանդր, Սիմֆերոփոլեցի.
6. Չեռնիկեան Պետրոս, Մելիթոփոլեցի.
7. Պաղտիկեան Քրիստոստուր, Ապիթոշնացի.
8. Պապիեան Մանուկ, Խարասուցի.
9. Պապիեան Ստեփանոս, Նոր Նախիջեանեցի.
10. Պուլպէկեան Գրիգոր, Թէոդոսիացի.
11. Ստեփանոսեան Քերոբ, Նոր Նախիջեանեցի.

ՉՈՐՐՈՐԳ ԳԱՍԱՐԱՆ.

1. Ալեանագեան Պետրոս, Կոստանդնուպոլսեցի.
2. Ալթունճեան Գարրիէլ, Թէոդոսիացի.
3. Եղիազարեան Բարսեղ, Երևանեցի.
4. Մազերով Ներսէս, Թէոդոսիացի.
5. Մարութեան Սարգիս, Ագքիրմանցի.
6. Մկրտչեան Մկրտիչ, Սիմֆերոփոլեցի.
7. Նորիկեան Մկրտիչ, Կոստանդնուպոլսեցի.
8. Պալասանեան Դաւիթ, Պոմոշանեցի.
9. Սելինեան Յովհաննէս Ա, Խարասուցի.
10. Ստեփանոսեան Խաչատուր, Նոր Նախիջեանեցի.
11. Տաւուտեան Յարութիւն, Խարասուցի.

ԼՈՐՏ ՊԱՅՐՆ

ԵՒ

Ի ԻՐ ՎԵՐՋԻՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

Այս տարուանս մէջ մարող նշանաւոր անուններէն մէկն ալ Լորտ Պայրն անուանի անգղիացի բանաստեղծին ամուսնոյն անունն է, որ անցեալ մայիսի մէջ վախճանեցաւ վաթսուն եւ վեց տարեկան: Ծնած էր 1794-ին, մէկ հատիկ դուտոր սրբ Միլպէնք Նոէլ իշխանաւորին. 1815-ին ամուսնացաւ Լորտ Պայրնի հետ, եւ աղջիկ մը ունեցաւ, որ յետոյ Լը՛վիէյսի կոմսուհի եղաւ ու մօրմէն առաջ վախճանեցաւ 1852-ին:

Այս այն անուանի Ատան է որոյ անունը շատ անգամ կյիշէ իւր մեծանուն հայրը քերթուածոցը մէջ, եւ զոր հեռաւոր երկիրներ ճամբորդութիւն ըրած ժամանակներն ալ չէր կարող մտքէն հանել:

Լորտ Պայրն արդէն Չայլս Հարոյշի սրանդիստրիւն, Կեաւոր ու Առնակոյս Ապիսոսի ըսուած բանաստեղծութիւնները հրատարակած ու իբրեւ քերթող մեծ անուն ստացած էր, եւ ըսկրսեր էր երեսփոխանաց խորհրդարանին մէջ ալ ճանչցուիլ իբրեւ տեսնախօս, երբ դիպուածով մը ճանչցաւ Միլպէնք օրիորդը եւ հետն ամուսնացաւ: Ծուտով զղջացաւ Պայրն, ու վրան տարի մը չանցած՝ իրարմէ բաժնուեցան դատաստանաւ: Պայրն շատ ցաւեցաւ այս բանիս, աւելի անոր համար որ իւր միամօր դուտորն ալ ձեռքէն առնուեցաւ:

Այնուհետեւ յուսահատած՝ իւր անսանձ կրից ձեռքը ձգեց ինքզինքը: Այն աղմկալից կեանքն ալ չկարենալով սրտին ցաւը մոռցնել տալ, որոշեց հեռանալ այն տեղերէն՝ որ իւր միտքը կբերէին իւր առտնին թշուառութիւնը. 1816-ին ամառը Զուիցերիի մէջ

Ժրնէլի լճին քովն անցուց. ուր Սթայէլ անունով մատենագիր տիկնոջ հետ ընտանեցաւ, որ եւ իզուր աշխատեցաւ երկու ամուսիններըն իրարու հետ նորէն միացընելու: Անկից անցաւ Պայրն յիտալիա, շարունակելով Զայլա-Հարոլտն, ու հետզհետէ գրելով *Ողբերը*, *Մակֆրէս*, *Պեփոյ*, *Մագիփիս*, *Մարին Ֆայիերոյ* ու *Sol-Խուսն* մէկ մէկէ անուանի քերթուածները:

Վեցեաթիկ եղած ժամանակը՝ ամէն տեսակ զուարճութենէ յափրած՝ նոր տեսակ զուարճութիւն մը կփնտռէր, զոր եւ գտաւ հայերէն լեզուին ուսմանը մէջ: «Զուարճանալու համար, «կրսէ, կսովորիմ Հայոց լեզուն: Կտեսնեմ որ «մտքիս համար դժուարին բան մը պէտք է որ «քիչ մը կտորուի. եւ որովհետեւ իբրեւ զուարճութիւն ասկէ աւելի դժուարինը չէր կրնար «լինել՝ ընտրեցի ինքզինքս ասոր տալով «չարչարել» (*):

Իտալիոյ վրայ գմայլած՝ շատ կցաւէր Պայրն տեսնելով իտալացոց գերութիւնը: Ինքն ալ միացաւ ազատասիրաց հետ Իտալիան ազատելու: Բայց 1819-ին բանը դուրս ելլելով, երբ ազատասիրաց գաղտնի ընկերութիւնը—որ *խարդանարի* կըսուէին—բանտերու ու սուրերու դատապարտեցաւ, Պայրն ելաւ Իտալիայէն ու աչքն ու սիրտը շտկեց Յունաստանի վերայ որ իւր ազատութեանը համար ոգի իբռին կպա-

(*) «By way of divertissement, I am studying daily the Armenian language. I found that my mind wanted something craggy to break upon; and this as the most difficult thing I could discover her for an amusement I have chosen, to torture me into attention.» (L. BYRON to M-r Moore).

տերազմէր: Հասաւ հոն Պայրն ու այնուհետեւ իւր բոլոր հարստութիւնը, անուեն ու կեանքն ալ անոր նուիրեց: Ափսոս խեղճ քերթողին որ իւր սիրելի Յունաստանին ազատութեան օրը չտեսաւ: 1824-ին ապրիլի 19-ին աչուրները փակեց՝ յուսով ողջունելով Յունաց ա-

զատութիւնը, հայրենիքն ու ընտանիքը:

Բայց մեռնելէն երեք ամիս առաջ, օր մը Միստրնկի ամրոցին մէջ քաշուած՝ միտքն եկաւ որ նոյն օրը իւր հասակին երեսներորդ եօթներորդ տարին կմտնէր. քնարն առաւ ու հետեւեալ սրտառուչ վերջին նուազը երգեց:

ԱՅՍՕՐ ԱՒԱՐՏԵՄ

ՉԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՎԵՅԵՐՈՐԴ ԱՄ ԿԵՆԱՅՍ.

Ժամ է մի եւս այլ տրուիէ սիրտս անձկայրեայց,
Յորժամ ոչ եւս արգ շարժէ զայլս իսըրտից.
Բայց եթէ ոչ եւս ինոցուն սիրեցայց՝

Ո՛հ ես սիրեցից:

Աւուրք կենաց իմ արդ զեղին են տերեւ,
Ծաղկունք եւ խայր սիրոյ անկեալ հոսեցին.
Որզն եւ ուտիճ ցաւք որ հասեալ կան զինեւ՝
Լոկ են ինձ բաժին:

Հուր որ յիմումըս ճարակի աստ իծոց,
Կայ միայնակ հրացայտ կըզգույ իարտկեր.
Ոչ մի վառի ջաճ ինորուն անդ իբոց —
Խարոյկ մահաստուեր:

Ոչ եւս յուսոյ, ոչ նախանձոտ վարանաց,
Ոչ երկիւղի, ոչ վեճ մասինըս կարեաց,
Բաւեմ սիրոյն գոլ բաժանորդ հեշտանաց
Բայց կըրեւ շըղթայս:

Սակայն ոչ աստ, եւ ոչ այսպէս անկ արգեօք
Է խորհրդոցդ այդ զի զոգիս իմ յուզեն.
Ուր փառք ծածկեն ըզգիւցազին դադաղօք
Կամ պրսակ ածեն:

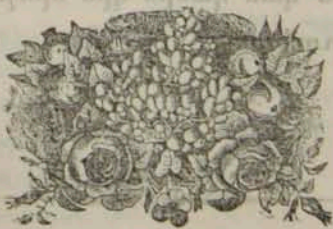
Սուսեր եւ գրօշք եւ ասպարէզք իծաւալ,
Փառք, ելլազա, կան շուրջ իզնին յառեալ յիս,
Ըսպարտացին որ գայր յասպար իւր բարձեալ
Չէր աշատ քան զիս:

Չարթիր, զարթիր, ոչ ելլազա, նա լուրջ կայ,
Չարթիր անձն իմ, անս յոր առ քեզ նախնական
Սրիւն կենաց ընդ երակունսգ ընթանայ.
Հար ըզկարիսն այն:

Հար առաթուր մի եւրս գոլ կենդանի,
Որ անարժանք են մարդկութեան. եւ մի փոյթ
Գեղեցկութեան քեզ լինիցին աղուենի
Ժըպիտ կամ զայրոյթ:

Թէ մանկութեան ցաւեն քեզ տիք՝ չիմ կեցցես.
Մեծահանդէս մահու դաւառ է աստէն.
Օ՛ն, ել խաղա իգաշան եւ անդ հասուցես
Ըզունչդ արւօրէն:

Խընդրեա անդէն, ուր խոյղ սակաւ է քան գիււ
Ըզճահագոյն զինուորական քեզ տապան,
Հայեանց ըզքեւ, եւ զքոյգ ընտրեալ խորտիխ
Կալ անդ հանդրւան:

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Յ

1861

Թ Ո Ւ Ա Կ Ա Ն Ի Ն Ք Ր Ի Ս Տ Ո Ս Ի

Խալիպեան Ուսումնարանին տպարանէն ելաւ ահա երկրորդ տարուան օրացոյցն ալ, յորում թէպէտ եւ կպակասին տակաւին քանի մը կատարելութիւններ որ յոյս ունիմք յաշորդ 1862-ին օրացուցին մէջ աւելցրնելու, բայց ասոր մէջ ալ բաւական նորութիւններ կան, այսինքն պատկեր՝ հանդերձ ոտանաւորով, ամէն մէկ ամսոյն ետեւէն *նոր նոր Հանդուկներ*, կիրակի օրերուն *հարցերն ու հաւթարձի-*

ները, ետքն ալ զանազան *գիտելիքներ ու տղեկութիւններ*՝ այս տարուան օրացուցին ետեւը դրուածներէն աւելի եւ ընդարձակ:

Կցալիմք որ Տաճկաստանի ազգային տեղեկութիւններն որ խնդրեր էինք՝ այս օրացուցին չհասան. եւ հարկադրեցանք զո՞ն լինել գրեթէ 1860 տարուոյս մէջի տեղեկութիւնները միայն կրկնելով, եւ մէկ քանի նոր տեղեկութիւն միայն աւելցրնելով:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Թեոդոսիոյ ազգային Ուսումնարանիս ընթերցարանը շնորհակալութեամբ ընդունեցաւ նոյեմբերի 28-ին՝ *ճոսֆայ* ամսագրոյն երկրորդ հատորին մէկ օրինակը, զոր կընծայէ ընթերցասէր ազգայնոց ուսումնասէր պատանին Յովհաննէս Թաղէոսեան Քէօլէ - Շահինեանց, նոր նախիջեւանեցի:

Ծ Ա Ն Ո Ւ Յ Ո Ւ Մ Ն

Կենցաղօգուտ գիտելեաց Լսարանին Դասերը զատ զատ տետրակներով սկսան հրատարակուիլ, ամէն մէկ տետրակին կամ դասին գին որոշուելով 10 քոփեք արծաթ: Առաջին տետրակը արդէն սկսած է վաճառուիլ:

ՅՈՒԿ

Ն Ի Ի Ք Ո Յ Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր Ո Յ Ս

1860 ՏԱՐԻՈՅ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ.

Յայտարարութիւն ճինգերորդ տարւոյ ամսագրոյս.....	4
Ուղեւորել նորընտիր Սրբազան Կարողիկոսին ազգիս Հայոց ի Կոստանդնուպօլսոյ իՍ. Էջմիածին.....	7
Յարութիւն Պօղոսեան Խաչիպեանց եւ Խաչիպեան Ռո- սումնարան Թեղոսիոյ.....	9
Բացումն Խաչիպեան Տպարանին.....	13
Վիճակագրական եւ ազգագրական տեղեկութիւնք՝ Տաճ- կաստան, Ռոսաստան եւ այլ զանազան երկիրներ բնակող Հայոց վերայ.....	14
Ընդհանուր տեսութիւն քաղաքական անցից՝ անցելոց ի սկզբանէ 1859 տարւոյ մինչեւ ցայսօր.....	16
Համառօտ տարեգիր ազգային անցից 1859 տարւոյ.....	20

ՓԵՏՐՈՒԱՐ.

Կրթութիւն եւ ուսումն ազգային.....	24
Խորհրդաւոր պատկեր.....	25
Ուղեւորել նորընտիր Սրբազան Կարողիկոսին ազգիս Հայոց ի Կոստանդնուպօլսոյ իՍ. Էջմիածին (Շարայա- րութիւն եւ վերջ).....	27
Վիճակագրական եւ ազգագրական տեղեկութիւնք՝ Տաճ- կաստան, Ռոսաստան եւ այլ զանազան երկիրներ բնակող Հայոց վերայ (Շարայար. եւ վերջ).....	34
Սեւասթօփոլի նաւահանգստին մէջ ընկղմած նաւերը ...	34
Մասնաւոր տեղեկութիւնք Հնդկաստանի այլ եւ այլ քա- ղաքաց Հայկազուն բնակչաց վրայ.....	36
Ընդհանուր տեսութիւն արտաքին քաղաքական անցից 1859 տարւոյ (Շարայար. եւ վերջ).....	37
Ներքին լուրք.....	38
Համառօտ տարեգիր ազգային անցից 1859 տարւոյ.....	40

ՄԱՍՏ.

Կրթութիւն եւ ուսումն ազգային (Շար. եւ վերջ).....	41
Հայութիւն եւ Մխիթարեանց կարողիկութիւնը.....	44
Ուղերձ յաւուր մեծահանդէս Օծուբեան Տեառն Մատ- րեոսի Սրբազան Կարողիկոսի ամենայն Հայոց.....	48
Վաճառականութեան ծագումը, պատմութիւնն ու այլ եւ այլ ճիւղերը.....	49
Կարիպալտի.....	51
Այծ.....	53
Տեսութիւն քաղաքական անցից յունուարի տարւոյս....	54

Համառօտ տարեգիր ազգային անցից 1860 տարւոյս....	55
Փոխումն յաստեաց Էմմանուէլի Թորոս Տեղեկեանց..	56
Ճառ դամբանական, Ն. Թօփճեան.....	—

ԱՊՐԻԼ.

Ախտ եւ ջարիք զբաւարտութեան.....	57
Շամիլ.....	60
Փրեղերիկոս-Գուլիէմոս-Լուզովիկոս, Խնամակալ Փրու- սիոյ.....	64
Տեղեկութիւնք Մարտ եւ Ապրիլ ամսոց վրայ.....	65
Առակ. — ձգուռն եւ Մըջիւն.....	67
Չանազան տեղեկութիւնք. — ա) Երոսպալի ու Ամերի- կայի մէջ բամբակեղինաց արուեստին ծաղկիլը. — բ) Արագութիւն Ելեկտրագրոյ. — գ) Նոր-Եօրքի բո- ղոքականաց այլ եւ աղանդները.....	67
Տեսութիւն արտաքին քաղաքական անցից.....	68
Ներքին լուրեր.....	70
Ամսագիր ազգային անցից.....	—
Յետին ողջոյնք տունեալ սրբոյ աղօթատան Հայկազեան Վարժարանին. — Քերթուած Խ. Վ. Գ.....	71

ՄԱՅԻՍ.

Դատասիրութեան վնասները.....	73
Հոռովմայ պապերուն հոգեւոր եւ մարմնաւոր իշխանու- րիւնը.....	75
Առակ. — Արձուի եւ Մեղու.....	80
Սուրբ Հովիթիմէ կոյս եւ վկայարան նորա.....	81
Առ կուսան Հովիթիմէ. — Քերթուած Խ. Վ. Գ.....	83
Փրանկիսկոս-Յովսէփ, կայսր Աստրիոյ.....	85
Տեսութիւն արտաքին քաղաքական անցից.....	87
Ներքին լուրեր. — ա) Մեկ նեռագրի ծախքը. — բ) Կայ- սերաշնորհ արտօնութիւնք Խաչիպեան Ռոսումնա- րանին ազգիս Հայոց. — գ) Ազգային բարերարու- րիւնք. — դ) Նուէր Խաչիպեան Թանգարանին. — ե) Մեր ազգին մէջ մտած օտար եւ խորր երգերու վրայ. — զ) Նոր օրագիր , Միութիւն Հանդէս Հաշ- տանից.....	88

ՅՈՒՆԻՍ.

Հայութիւն եւ Մխիթարեանց կարողիկութիւնը.....	89
Նախանձու ջարութիւնը.....	92

Առակ. — Փիղ եւ Բորոտ..... 94
 Բլորիլտէ իշխանունին..... 95
 Լազարեան ձեմարան Արեւելեան լեզուաց..... 96
 Ամուռ գետն.—Ռուսիոյ ու Չինաց սանձանագլուխը..... 97
 Եկեղեցի Ս. Յովակիմայ եւ Աննայի իթեղոսիա, եւ պաշտպան քաղաքին Լոյս Պարոն նանատակ..... 99
 Լոյս Պարոն նանատակ թեղոսիոյ. — Քերբուած..... 101
 Տեսութիւն արտաքին քաղաքական անցից..... 103
 Կերքին լուրեր..... —
 Յայտարարութիւն Օրիորդաց Գարցիին թեղոսիոյ..... 105

ՅՈՒԼԻՍ.

Չափաորութիւն ազգային. — Ազգի մը իւր չափը ճանչնալուն օգուտները եւ ճանաչնալուն վնասները..... 105
 Հրեշտակն Հայոց. — Քերբուած..... 189
 Առակ. — Խարեայ եւ Խարեբայ..... 113
 Մայիս ամսոյ «Կոռնելլ» եւ Կարենեան Յակոբ Վարժապետին մէկ յօդուածը..... 114
 Հնձողք. — Տեսակար Լեփոյ Ռոպերի..... 118
 Տեսութիւն արտաքին քաղաքական անցից..... 120
 Լոռու-Մելիքեանց զօրավարին նամակը..... —

ՕԳՈՍՏՈՍ.

Հայութիւն եւ Մխիթարեանց կարօղիկութիւնը..... 121
 Աստղն Բեւեռական. — Քերբուած..... 127
 Հռովմայ պապերուն աշխարհական իշխանութիւնը..... 129
 Առակ. — Հայելի եւ Կապիկ..... 131
 Ազամ Միգրեմիլը, Քերբոյ Լեմացի..... 132
 Հերոնիմոս Նափոլեոն իշխան..... 134
 Յուլիսի 6-ին Կ.—Պօլսոյ մէջ պատահած դէպքը..... 136

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ.

Հայկական քաղաքավարութիւն..... 137
 Հայութիւն եւ Մխիթարեանց կարօղիկութիւնը..... 140
 Տասն կանոնք ձեֆերընի..... 143
 Հռովմայ պապերուն եկեղեցական եւ աշխարհական իշխանութիւնը..... 144
 Ասորոց երկիրը եւ Պաղեստին..... 147
 Տեղեկութիւնք զՉերքեզաց եւ զՉերքեզանայոց..... 149

Հրեշտակ..... 151
 Հարկաւոր գիտելիք..... 152
 Համասօտ տարեկիր ազգային անցից..... —

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ.

Նախանձամոլութեան ջարտութիւնն ու վնասները..... 153
 Թուրք Վանանայ Արշարունոյ (Հ. Մխիթարի վարդապետի Չամչեան)..... 156
 Առակ. — Գայլ եւ Հովիւք..... 159
 Նափոլի եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ..... 160
 Հայ Պանդուխտ. — Քերբուած..... 163
 Տեսութիւն արտաքին քաղաքական անցից..... 165
 Կերքին լուրեր..... —
 Ազգային բարերարութիւնք..... 166
 „ՄԱՍՆԱՅ ԱՂԱՆԻ“ վասն 1861 ամի..... 167

ՆՈՅՆԵՄԲԵՐ.

Այցելութիւն Առաջնորդին իմիճակն Նախիջեանի..... 169
 Թուրք Վանանայ Արշարունոյ (Հ. Մխիթարի վարդապետի Չամչեան. — Շարայար. եւ վերջ)..... 172
 Աքաղաղներու կոխ..... 176
 Նամակ առ խմբագիրս..... 177
 Հայութիւն եւ Մխիթարեանց կարօղիկութիւնը..... 179
 Տեսութիւն արտաքին քաղաքական անցից..... 181
 Կերքին լուրեր..... 182
 Առ Հայս. — Քերբուած..... 183

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ.

Լսարան Կենցաղօգուտ Գիտելեաց բացեալ իթեղոսիա իՆոյեմբեր 13..... 185
 Քրեմլի պալատը..... 188
 Հիսսիստիպլ օրագիր. — Հախ-Վերդի Հախ-Նազարեանցի ոտանաւորը. — Սկայրդոյ նատուածը..... 190
 Բարոյական խրատներ.....
 Խալիպեան Ազգային Ուսումնարան իԴեկտ. 1860 տար. 194
 Լորտ Պայրն եւ իւր վերջին բանաստեղծութիւնը..... 196
 Օրացոյց 1861 բուականին Քրիստոսի..... 198
 Շնորհակալութիւն մը..... —
 Ծանուցում..... —
 Յանկ նիւրոց ամսագրոյս 1860 տարւոյս..... 199

Հրամայեցաք տպագրել. իթեղոսիա, ի27 Նոյեմբերի 1860. Գարրիէլ Վ. Այվազեան:

Խոզարանի Խալիպեան Ուսումնարանի Հայոց:

Վարդուհան Յովհաննէս.
Պենկեան Յովհաննէս.
Փոփոլ Յովհաննէս.

ՀԵՉԵՇՏ.

Առաքելեան Կարապետ.
Ասպեան Պօղոս.
Եարովիչ Մարտիրոս.

ՀՅԻԿ.

Չուգլեան Մանուկ.

ՂԶԼԱՐ.

Բերդեանց Համբարձում.
Եզմիրեանց Յովսէփ.
Իսահակեանց Մովսէս.
Փիրոյեանց Յովհաննէս.
Գուրգուրեանց Յովհան.

ՄԵԼԻԹՈՓՈԼ (ԿԶԸԼ-ԵՍՈ).

Աճեմեան Կարապետ.
Կեղզապետեան Մկրտիչ.
Եմենիճեան Ստեփան.
Խաչիմեան Սարգիս.
Չեանիկեան Կեորգ.

ՄԵՆՉՍԹԻՐ.

Անուխեան Եմալի.

ՄՈՉՏՈՒՔ.

Ուլուխանեան Յակոբ.

ՄՈՍԳՈՒԱ.

Ասկարիանեանց Մկրտիչ.
Բորիսեանց Աղեքսանդր.
Բուրջապետեան Աստուածատուր.
Գասպարեանց թիկնի (2 օրին).
Գարիգեանց Աղեքսանդր (2 օրինակը).
Եզեանց Նիկողայոս.
Լազարեան ձեմարան Արեւելեան
Լեզուաց.
Լազարեանց Մինաս.
Լուսու - Մելիքեանց Յովհաննէս
Գանիկեան.

Խաչարեանց Բախշի.
Յովհաննէանց Յովհաննէս.
Ստեփանեանց Միքայէլ.
Բանանեան Կեորգ.

ՆԱԽԻՉՅԵԱՆ (նորն).

Ալանայեանց Մանուկ.
Ալանայեանց Սիմէոն.
Աճեմեանց Սերովք.
Գանձապետեանց Քոմմաս Բ.
Նրուսաղիմացի Սիմէոն Մինասեան.

Չարիքեանց Յովհաննէս Գպիր.
Քամանեանց Պօղոս.
Քազեղեանց Խաչերիս.
Քարրանեանց Կեորգ.
Քարրատիսեանց Կարապետ Բ.
Քաչիպետեանց Յարութիւն.
Քարակիւղեանց Խաչատուր.
Քարակիւղեանց Յովակիմ.
Քլլքեանց Յակոբ.
Քոնայեանց Կեորգ.
Քոնեանց Պօղոս Բ.
Կոկոյեանց Սկրտիչ.
Կողպերեանց Կարապետ.
Հայրապետեանց Սկրտիչ.
Սեւրոնեանց Գարրիկէլ.
Մոզպարոնեանց Սկրտիչ.
Նարչիքեանց Եղիա Բ.
Նաճիկեանց Եղիա.
Նանարեանց Աղամ.
Նըրեանց Պօղոս.
Չուգարոնեանց Յարութիւն.
Չուգարեանց Սերովք.
Չուգարեանց Քերովք.

Չուգարեանց Յոնան.
Պալատեանց Կեորգ Բ.
Պալատեանց Մարտիրոս.
Պետեանց Լազարոս.
Պոպով Բարսեղ Բ.
Պոպով Եպիփան.
Պոպով Մանուկ.
Պոպով Սրապիոն Սարկաւազ.
Սաչիքեանց Յակոբ.
Սաղիմեանց Նիկողայոս Բ.
Ստեփանոսեանց Պօղոս Բ.
Քարիկեանց Մինաս.
Քարաքաչեանց Յարութիւն Բ.
Քեօլե-Նաճիկեանց Քազեոս.
Տեր-Գարրիկեանց Մարտիրոս Գրպիր.
Տեր-Կարապետեանց Յովհաննէս
Բանանայ.

ՆԱԽԻՉՅԵԱՆ (նինն).

Խոճաղեանց Բարսեղ.

ՆԻԿՈՄԻԿԻԱ.

Քանգարան Վերձանուրեան.
Մաղաքեան Ստեփանոս Վ., Ա-
ռասնորդ.
Չափիւն Արշակ.
Սրիմարանեան Կեորգ.

ՆԻՔՈԼԱՅԵՎ.

Նազիպեան Քոմմաս.
Պօղոսեան Ստեփան.

ՇՈՒՇԻ.

Ժողովրդական Իրասնեակ Հայ-
ոց.
Խաչատրեանց Գրիգոր.

ՈՐԳՈՒՊԱՏ.

Անդրեաս-Բէկ Մելիք-Սողոմոնեան
և Մելիք Ստեփանեանց.
Բեկլարեանց Սարգիս.
Յովհաննէսեանց Ներսէս.

ՊԱՓԱԻՒԱ.

Յարութիւնեան Յովհան.

ՊԱՅՉԵՍԱՐԱՅ.

Պուռնազեան Խանակ.
Պօլանեան Մարտիրոս.
Պօլանեան Յարութիւն.

ՊԱՐՏԻՉԱԿ.

Խաչերեան Ա. Մ.
Խաչերեան Յովհաննէս.
Տեր-Սանակեան Կարապետ.

ՊԱՐՏԵԱՆՍԻՔ.

Գազանեան Յովհաննէս.
Հոփիկեան Յովհաննէս.
Սախառեան Յովհաննէս.
Սախառեան Մարտիրոս.

ՊԸԼՅ.

Ապրամովիչ Յովհաննէս.
Գասպարեան Խաչատուր.
Գրանիտեանց Տօնիկ.
Սաֆրազեան Պօղոս.
Տեր-Նշանեան Նշան Բ.
Տերտերեան Յակոբ.

ՊՈՒՈՒՇԱՆ.

Կոյառեան Անտոն.
Կոյառեան Գասպար.
Կոյառեան Խաչերիս.
Կոյառեան Լուսիկ.
Չարանեան Յովհաննէս Գոմիս.
Մերեան Յովհաննէս.
Յակոբեան Յարութիւն.
Պլլքրիւն Յարութիւն.

ՌՈՄԱՆ.

Խաչիկեան Խաչերիս Գոմիս.
Չերքեղեան Խաչիկ Փանարնիք.
Պալատեանեան Յարութիւն.

ՍՈՒՈՒՄ.

Ղօղանեան Յովսէփ, զօրապետ.
Փոփոկեան Ստեփան.

ՍՅԱՐ ՈՓՈԼ.

Ալանայեան Մերոն.
Բալիեանց Գալուստ.
Բեղուշեանց Մարտէոս Բ.
Գալանդարեան Գարրիկէլ.
Խառամեանց Խաչատուր.
Կարապետեան Կեորգ.
Կարապետեանց Յովհաննէս.
Հայրապետեան Սիմէոն.
Ճիվնիկեանց Աղեքսան.
Մաղաքեան Միքայէլ.
Շամբեան Մինաս.
Չարրիկեանց Քերովք.
Չուգլեան Յովհաննէս.
Պազայեան Արրանամ.
Պազայեանց Համբարձում.
Պատկանեան Պարոտ Բ.
Սուլթանեան Վարդան.
Տեօփիքեան Կարապետ.
Տիրացուեան Գարրիկէլ.
Բարանեանց Յովհաննէս.

ՍԻՄՅԵՐՈՓՈԼ.

Ալեանազեան Սամուէլ.
Չառիկեան Ստեփան.
Չաքեան Գառիք.
Չաքեան Լուսնիկ.
Քաազեան Սարգիս.
Քերգեան Յակոբ.
Քիւրիճեան Յարութիւն.
Քլլքեան Սիմոն.
Քոմմանեան Խաչատուր.
Քօփայեան Խաչատուր.
Ժողովրդական Գարրոց.
Քանձեան Լուսնիկ.
Քարամըզեան Կեորգ.
Քարապետ Ռաֆայէլ.
Քարիպետ Լազար.
Խլնիկեան Աւետիք.
Քոնայարոնեան Մերկեան.
Քորասանեան Սարգիս.
Ծիկոյեան Գարրիկէլ.
Ծիկոյեան Յովհաննէս.
Կուսիկեան Աստուածատուր.
ձեանեան Կեորգ Բ.
ձեմալիքեան Կարապետ.
Մամիկոնեան Կարապետ.
Մերերիգեան Կարապետ.
Մուլա-Խաչատուրեան Գարրիկէլ.
Նապլեանեան Սարգիս.
Նախիկեան Յովակիմ.
Նաճիկեան Յովհաննէս.
Ոռոցեան Սկրտիչ.
Չրախեան Յովակիմ.
Պրամենրայ Ճիկիւն.
Պօլանեան Յակոբ.
Սանարձեան Գրիգոր.
Սելիսեան Կեորգ.
Սոխուրեան Կարապետ.
Սուրենեան Կարապետ.
Տեր-Սկրտիչեան Մանուկ.
Տեօփիքեան Գրիգոր.
Տոմպիլեան Պարպեան.
Տոտիսեան Աւետիք.
Տոտիսեան Յարութիւն.
Քնաքեան Քօրոս.

ՕՐԹԱՔԷՕՅ.

Ալեանազեան Խաչիկ.
Նորիկեան Հաճի Նշան.
Սիւնանեան Գրիգոր.

ՕՐՉԵՅ.

Բշլլպեանց Մարտիրոս Բ.
Ճօքչանեանց Նիկողայոս.

ՕՐՊԱՉԱՐ.

Ալեանազեան Գարրիկէլ.
Արապեան Յարութիւն.
Քրոնեան Գրիգոր.
Քորոզեանց Կարապետ.
Մանարանեան Յովհաննէս
Մղանեան Յակոբ.
Նապլեանեան Ստեփանոս
Պուռնազեան Ռաֆայէլ.
Սփենտիարեան Սիմոն.
Սփենտիարեան Փանոս.
Տապախեանց Յովսէփ.

ՍՈՒՉԱԻԱ.

Մսերեանց Գարրիկէլ.

ՏՓԻՍ.

Արեզեան.
Գիտարեան Կեորգ.
Գամարանակ Ազնուականաց.

Չօնրաբեանց Կարապետ.
Էնֆիանեանց Համբարձում.
Խաչարեանց Աստուածատու
Կարապետ Վարձապետ
խեանց, Եզիպտացի.
Հախիմեանց Կեորգ.
Սեւրոնեանց Գարրիկէլ.
Մուրատեան Գարեգին.
Նաճիկեանց Գառիք.
Նիմազանեան Վարդան.
Վարչանեանց Յովհաննէս.

ՓԱՐԻՉ.

Արամեան ձանիկ.
Արրիս-Պէլ Եղբարք.
Լորիս-Մելիքեան Արամաս.
Քիւսիպեան Յովհաննէս.
Մանանեան Միքայէլ.
Քարապետեան Ռոզա Տիկիւն.

ՓԵՔՐՊՈՒՐԿ.

Բուդաղեանց Մովսէս.
Գրիգորեանց Ստեփան.
Գեղեանեանց Յովհաննէս.
Եզեանց Կարապետ.
Եզմիրեանց Յովսէփ.
Լազարեան Աղա Խաչատուր.
Բերդիկեանց Ստեփան.
Բուդաղեանց Աղեքսանդր.
Պատկանեանց Քերովք.
Սարգսեանց Կ.

ՓՈՒՐ.

Տեր-Շմառոնեան Նիկողայոս
րին.)

ՔԻՇՆԵԻ.

Անուշեան Կարապետ.
Բեկնազարեան Յովհաննէս
Կոյառեան Կարապետ.
Մուրատեան Կարապետ.
Յոնանեան Աւետիս.
Ուրփայեան Աստուածատու

ՕՏԵՍՍԱ.

Ազատրեան Սարգիս.
Լազարէր զաղղուցի.
Խաչանեան Սարգիս.
Խասապետ Խաչատուր.
Սիւրբիկեան Սկրտիչ.
Պասապետեան Յովհաննէս
Պօղոսեան Ստեփան.
Քրրիկեան Եղիա.

ՕՐԹԱՔԷՕՅ.

Ալեանազեան Խաչիկ.
Նորիկեան Հաճի Նշան.
Սիւնանեան Գրիգոր.

ՕՐՉԵՅ.

Բշլլպեանց Մարտիրոս Բ.
Ճօքչանեանց Նիկողայոս.

ՕՐՊԱՉԱՐ.

Ալեանազեան Գարրիկէլ.
Արապեան Յարութիւն.
Քրոնեան Գրիգոր.
Քորոզեանց Կարապետ.
Մանարանեան Յովհաննէս
Մղանեան Յակոբ.
Նապլեանեան Ստեփանոս
Պուռնազեան Ռաֆայէլ.
Սփենտիարեան Սիմոն.
Սփենտիարեան Փանոս.
Տապախեանց Յովսէփ.

ՅՈՒՅԱՆ.

Մանուկեան Գրիգոր.

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ.

1. Լսարան Կենցաղօգուտ Գիտելաց բացելու իթեղոսիա ինոյեմբերի 13.....	185	5. Խալիպեան Ազգային Ուսումնարան իՊեկո. 1860 տար. 194
2. Քրեմլի պալատը.....	188	6. Լորտ Պնյրն եւ իւր վերջին բանաստեղծութիւնը....
3. Հիւսիսափայլ օրագիր. — Հախ-Վերդի Հախ-Նագաբեանցի ոտանաւորը. — Սկայորդոյ հատուածը.....	190	7. Օրացոյց 1861 բուսականին Քրիստոսի.....
4. Բարոյական առածներ.....	193	8. Շնորհակալութիւն մը.....
		9. Մանուցումն.....
		10. Ցանկ նիւրոց ամսագրոյս 1860 տարւոյ.....

ԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ.

- ԱՃՏԷՐԻՍՆ. Պ. Ստեփան Գալստեան ձանրմեանց.
 ԱՂԵՔՍՏՆԳՐԻՍ, Պ. Գէորգ Եւսուլիեան.
 ԳՐԻԳՈՐՈՒՊՈՒԹԻՍ, Կարապետ Քահ. Մերձանեան.
 ԵՈՇ ՄՈՒՍՏԱԻՈՅ, Սէրտար Սողոմոն Գրանխոյեանց.
 ԵՐԵՒԱՆ, Պ. Նիկողայոս Խայիմազեան.
 ԵՊՍՏՈՐԻՍ, Պ. Միքայէլ Մուրատեան.
 ԶՄԻՒՆՆԻՍ, Պ. Ղուկաս Պարզազարեան.
 ԹԷՆՈՒՍԻՍ, Գրասենեակ Խալիպեան Ուսումնարանին.
 ԽՍՐՍՈՒՆ, Պ. Մեկրոն Իշխանեան.
 ԿԵՂ, Յովհաննէս Մանուկեան Մերկեանեանց.
 ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈՒԹԻՍ, Պ. Ս. Ք. Էլիկիւզեանց.
 ՂԶԼՍՐ, Պ. Յովսէփ Իզմիրեանց.
 ՄԵԼԻՓՈՓՈՒ, Պ. Սկրտիչ Գեշգտակեան.
 ՄԷՆԶՍԹԸՐ, Պ. Եսայի Անուխեան.
 ՄՈՍԿՈՒՍ, Մսեր Մազիստրոս Մսերեանց.
 ՆԱԽԻՉԵՒԱՆ, Պ. Եպիփան Պոպով.
 ՆԻԿՈՍԻՒՍ, Թանգարան Վերձանութեան.
 ՊՍՔԱԻՍ, եւ ՃԱԻՍ, Պ. Գրիգոր Նահապետեան.
 ՊԵՐՏԵՍՆՍԻ, Պ. Յովհաննէս տէ Հոփիլիեան.
 ՊՈՒՌԻՇԱՆ, Պ. Յակոբ Մանուկեան.
 ՍՔԱԻՐՈՒՊՈՒ, Պ. Գէորգ Կարապետեանց.
 ՍԻՄՆԵՐՈՒՊՈՒ, Պ. Գրիգոր Տէօքլէթեան.
 ՎԵՆՆԱ, Պ. Նիկողայոս Մարգարեան.
 ՏՐԱՊԻՉՈՆ, Պ. Խաչատուր Էլմաստեան.
 ՏՓԻՒՍ, Ստեփանոս Քահ. Մանտիկեանց.
 ՓԱՐԻՉ, Պ. ձանիկ Արամեան.
 ՓԵՐՊՈՒՐԿ, Պ. Մովսէս Բուզդեանց.
 ՔԻՇՆԵԻ, Ստեփան Քահ. Ամաստեանց.
 ՕՏԵՍՍԱ, Յովհաննէս Քահ. Թաթսիզեանց.
 ՕՐՊԱԶԱՐ, Պ. Պետրոս Շահինեան.

ԳԻՆՔ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Տարեկան գին ընկերագրութեան լոկ հայերէն մասինն՝ կանխիկ հասուցանելի, հանդերձ ձախիւֆ հանապարհին,

Տարեկան գին լոկ ռուսերէն եւ զաղղիարէն մասինն	»	»	6,	»	»	24:
Տարեկան գին հայերէն եւ զաղղիարէն մասինն	»	»	4,	»	»	16:
Գին միայ սեւրակի	»	»	8,	»	»	32:
	»	»	1,	»	»	4: